T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ARKEOLOJİ ANABİLİM DALI
PROTOHİSTORYA VE ÖN ASYA ARKEOLOJİSİ BİLİM DALI

SIZMAHÖYÜK VE TANRIÇA ZİZİMENE KÜLTÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ahmet Adil TIRPAN

HAZIRLAYAN
Seher ÖZDEMİR
054203031004

KONYA 2008

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ii
I. ÖNSÖZ iii
II. GİRİŞ 4
III. SIZMA HÖYÜĞÜ 8
III.1. Sızma Kasabası Ve Genel Özellikleri 8
III. 2. Sızma Yöresinin Jeolojik ve Coğrafi Özellikleri 10
III.3. Yollar 13
IV. ANA TANRIÇA İNANCI 17
IV. 1. Kybele Öncesi Ana Tanrıçalar 18
IV. 2. Ana Tanrıça Kybele 21
IV. 3. Kybele'nin Mitolojisi 23
IV. 4. Kybele'nin Adının Kökeni 26
a. Yunanistan'da Ana Tanrıça Kybele 28
b. Roma'da Ana Tanrıça Kybele 30
c. Efesli "Kybele" (Efes Artemiş) 34
d. Kybele Dinsel Törenleri 37
V. SIZMADA İNANÇ SİSTEMİ 38
V. 1. Ana Tanrıça Zizimene 38
VI. SIZMA BULUNTULARI KATALOGU 41
VII. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ 56
KAYNAKÇA 65
RESİMLER LİSTESİ 70
RESİMLER 72
ÇİZİMLER 94
PLANLAR 99
HARİTA 101

I. ÖNSÖZ

Tarih öncesi çağlardan günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu dünya kültür tarihinin en önemli coğrafyalarından biridir. Pek çok gezginin, kaşifin, tarihçinin binlerce sayfa metin yazdığı Anadolu coğrafyası arkeoloji dünyasının daima bir ilgi odağı olmuştur. Pek çok medeniyetin izlerini her anlamda bağrında taşıyan Anadolu, arkeologlar için vazgeçilmez bir çalışma sahasıdır.

Anadolu'nun merkezi olan Orta Anadolu Bölgesi de geçirmiş olduğu tarihsel süreçler, sahne olduğu medeniyetler, bu medeniyetlerden arta kalan antik kentler ve eserlerle şüphesiz ki incelemeye değer bir coğrafyadır.

Çalışma alanımız Sızma Antik Kenti de Lykonia Bölgesi arkeolojisi için oldukça önem arzetmektedir.Bu kentte tapınım gören Tanrıça Zizimene'ye (Kybele) ait bir tapınak arayan Sir W.Ramsay, dikkatlerin bu antik kente yönelmesini sağlamıştır.Ancak sistemli yapılmayan kazılar höyükteki yerleşimi tam anlamıyla gün ışığına çıkaramamıştır.

Bu çalışmamda değerli bilgilerinden ve desteğinden her zaman faydalandığım değerli hocam Prof.Dr. Ahmet Adil TIRPAN'a, müze çalışmalarım esnasında sabır, bilgi ve sıcak ilgilerini benden esirgemeyen ve Konya Arkeoloji Müzesi Arkeologları Sn. Kazım MERTEK ve Sn. Enver AKGÜN'e, Sızma kasabasındaki çalışmalarım esnasında samimiyet ve içtenliklerinden dolayı Sızma halkına, manevi desteğini yıllarca hissettiğim ve her daim hissedeceğim sevgili İlke'ye ve son olarak her zorlukta yanımda olan çok sevdiğim aileme sonsuz teşekkürler.

Seher ÖZDEMİR

Konya-2007

II. GİRİŞ

Tarihin en eski dönemlerinden beri pek çok medeniyetin yerleşimine tanık olan Orta Anadolu coğrafyasının arkeolojik bağlamda derinlemesine incelenmesi gereken merkezlerinden birisi de Sızma Höyüğü'dür. Bugüne kadar bu höyükte bilimsel açıdan yeterli çalışma yapılmamış olsa da şu ana kadar gün yüzüne çıkmış olan belge ve bulgular burasının önemli bir merkez olduğuna işaret etmektedir.

Çalışmamızın amacı bugüne kadar elde edilen verilerden hareketle Sızmanın tarihsel sürecini değerlendirmek ve gün yüzüne çıkmış eserlerini inceleyerek kronolojik sonuçlara varmak, diğer taraftan Zizimene ana tanrıça kültünün burada varlığına işaret eden bilgi ve belgeleri değerlendirerek bu konuda yoruma ulaşmaktır. Bu doğrultuda yapılan çalışmada aşağıda belirtilen yol izlenmiştir.

Doğal bir tepeciğe kurulmuş bu höyüğün ölçüleri 120-150metredir.[1]Burada ilk olarak 1924 yılında Michegan Üniversitesi'nden D.M.Robinson tarafından kazılar yapmıştır. Tepeyi tanımak için her yönde açılan on civarında sondaj çukurlarından 2 tanesi hariç olmak üzere geri kalanlar yeterli derinlikte kazılmamıştır.

D. M. Robinson bu kazı çalışmalarını Ana Tanrıça Mitri Zizimene'ye ait bir tapınak bulmak amacıyla başlatmıştır.[2] Höyükte kazı bölgesinin yüzeyinin yakınlarında Bianor'un oğlu Dorymenes tarafından Zizimene'ye yazılmış bir Roma Yunancası kitabe bulunmuş ancak kazı 25 m aşağıya inilmesine rağmen tapınağa ait mimari kalıntıya rastlanmamıştır.[3]

Yapmış olduğumuz yüzey araştırması sonucu D. M. Robinson öncülüğünde yapılan bu kazının sistemli olmadığını söyleyebiliriz. Açılmış olan sondajlar sistemsizdir ve höyüğü oldukça tahrip etmiştir. Bilimsel anlamda bir kazı yapıldığını söylemek çok güçtür. Höyük alanını tamamen incelediğimiz zaman ortaya tek hedefe yönelmiş bir çalışma sahası çıkmaktadır. Höyükte sadece Zizimene'ye ait tapınak arandığı için ince bir çalışma olmamıştır. Çıkan eserler de Konya Arkeoloji Müzesine gönderilmiştir. Höyükte eski dönemlerde eritme için kullanılan ocaklarla

[1] Arık 1956,s.25
[2] Bahar-Koçak 2004,s.31
[3] Robinson 1924,s.444

karşılaşılmış, değişik tabakalarda küller ve bazı maden curufları bulunmuştur.[4] Bizim yüzey araştırmamız sonucu bulmuş olduğumuz bazı maden cürufları bu duruma işaret etmektedir.**(Res:1)**

Bölgeye 1956 yılında bir inceleme gezisi yapan Remzi Oğuz Arık ise. Höyük'te yaptığı yüzey araştırmaları sonrası şunları söylemektedir -. "Topladığımız çanak çömlek parçaları Bakırçağı, Hitit ve Klasik çağlara aittir. Bakırçağ parçaları içinde Kalkolitik yapıda olanlar vardır. Asıl şaşılacak nokta, Ramsay ve Robinson' un inancı tersine, burada Frig parçası bulamayışımızdır. Yortan, Babaköv. Troia'nın siyah kaplarına rastlamayışımız başka bir şaşılacak noktadır ama bütün bunlara, esaslı sondajlar yapılmadıkça, kesin olarak bakılamaz. Robinson ekibinin bulduğu kaplar arasında rastladıklarımızdan bazıları tipik Frig Çağı mutfak kaplarını belirtmekle ve bize Karaoğlan –Hacılar Höyüğünde bulunan aynı çeşit malzemeyi hatırlatmaktadır. Topladığımız parçalar, profil ve teknik bakımdan da Alişar, Alaca, Karaoğlan, Ahlatlıbel eserleriyle benzerlik gösterir. Bu itibarla da Sızma, şu anda bu çevrede höyük olarak çok yakın komşusu bulunmamakla beraber Doğu-Batı Anadolu kültürlerinin mirasını nakleden bir merkez olarak belirtilebilir.[5]

Sızma'da çıkan kaplar. şekilleri ve renkleri itibariyle kendilerinin Ege medeniyetinin eski Minoen devrine ait kaplar sırasına girebileceklerini göstermişler ve bu devir ise İÖ 2500 -3000 senelerine tesadüf etmektedir. Kaplar bu devre ait olunca, asıl tepenin tamamıyla Neolitik devre ve hatta ondan öncesine ait olması gerekir ve bu da İ.Ö 3000 -10 000 senelerine yükselebilmektedir.[6]

Konya Arkeoloji Müzesindeki eserler incelendiği zaman Sızma'nın Güneybatı, Batı Anadolu ve Ege Kültürleriyle yakın ilişkisi olduğu anlaşılmıştır. Sızma Keramikleri bölgenin en renkli keramiklerini oluşturur.Daha çok krem astarlı olan keramikler siyah ve kahverengi paralel şeritler ve dalga bezekleriyle süslenmiştir.Bu keramiklerin benzerlerini Batı Anadolu'da aramak gerekir.[7] Sızma'nın renkli kapları içinde gri keramikler yoğunluktadır. Bunlar form

[4] Robinson 1924,s.444
[5] Arık 1956,s.25-26
[6] Baştak 1945,s.8
[7] Bahar-Koçak 2004,s.31

bakımından Gordion kaplarına benzerlik gösterir.[8]Sızma'nın kahverengi ve devetüyü renkte değişik formlu kapları da mevcuttur. Bunlar bölgenin yaygın olan gri keramikleriyle benzerlik gösterir. Sızma bu özelliğiyle daha çok Batı-Güneybatı Anadolu ve Orta Anadolu ile ilişkilendirilir.[9]

İ.Ö. 6800-5300	Neolitik Dönem
İ.Ö. 5000-3000	Kalkolitik Dönem
İ.Ö. 3000-2000	Erken Bronz Çağı
İ.Ö. 2000-1650	Orta Tunç Çağı
İ.Ö. 1650-1460	Eski Hitit
İ.Ö. 1460-1190	Hitit İmparatorluk Dönemi
İ.Ö. 1200-712	Genç Hitit Kent Devletleri Dönemi
İ.Ö. 712-695	Frigler Dönemi
İ.Ö. 680-546	Lidya Dönemi
İ.Ö. 546-334	Persler Dönemi
İ.Ö. 332-30	Helenistik Çağ
30-395	Roma Dönemi
395	Doğu Roma (Bizans Döneminin Başlaması)
704-708	Arapların Lykonia'da Kısa Süren Egemenliği
806	Harun Ür-Reşid'in (Bağdat Halifesi) Ereğli'yi alması
1068	Alp Arslan'ın komutanlarından Afşın Bey'in Lykonia'yı kısa bir süre için ele geçirmesi
1074	Lykonia'nın Anadolu Selçuklularının eline geçmesi
1097	Akşehir'in Lykonia ve Ereğli'nin Haçlılarca alınması
1116	Bizans İmparatoru I. Aleksios Kommenos'un Akşehir'i alması
1190	Haçlı Seferi sırasında Akşehir, Ilgın ve Lykoania Yöresin yağmalanması

[8] Sams 1994,IV.Fig.20/512
[9] Bahar-Koçak 2004,s.31

1216	I. İzzeddin Keykavus'un Karaman ve Ereğli'yi (Rupinyen krallığından) geri alması
1220-1221	Lykonia Surlarının I. Alaaddin Keykubat'ça onartılması
1277	Karamanoğulları'nın Lykonia'yı ele geçirmesi ve Selçuklu Şehzadesi Keykavus'u sultan olarak ilen etmeleri
1314	İlhanlı komutanı Çoban Bey'in Karamanoğulları'nı Lykonia'dan çıkarması
1326	Timurtaş'ın Eşrefoğulları Beyliği'ni ortadan kaldırması
1374	Hamidoğlu Hüseyin Bey'in Seydişehir, Akşehir ve Beyşehir'i Osmanlılara satması
1386	Osmanlıların Lykonia'yı kuşatması
1390	Osmanlıların İkinci Lykonia'yı kuşatması
1397	Kadı Burhaneddin'in Karaman Seferi
1398	I. Bayezid'in Lykonia ve Karaman'ı ele geçirmesi
1402	Karamanoğulları topraklarının Timur tarafından Karamanoğlu Mehmet Bey'e verilmesi
1419	Memlükler'in Kayseri ve Karaman'ı almaları
1434	II. Murad'ın kısa bir süre için Akşehir, Beyşehir, Seydişehir, Lykonia ve Karaman'ı ele geçirmesi ve Osmanlı hakimiyeti

III. SIZMA HÖYÜĞÜ

III.1. Sızma Kasabası Ve Genel Özellikleri

Sızma, İconium Laodicea (Combusta) arasında, Pisidia, ve Cilicia bölgelerinin çevrelediği Lyconia Bölgesi'nin dağlık kesiminde yer almaktadır.[10] Konya şehir merkezine *30* km, mesafede bulunan Sızma, Ladik'in de 15 km. güneyinde bulunmaktadır. Höyük ve içinde bulunduğu bugünkü kasaba dar bir vadi içindedir. (**Res:2-3)** Kasabanın kuzey kısmı bu höyüğü yarım ay şeklinde sarmaktadır. Güneyde Gedik, kuzeyde Bozdağ, batıda Gözet,doğuda Kızkayası dağları arasında kalan bir yerleşim yeridir**.(Res:4-5)**

Yakın dönemde yerleşim yerine Antalya Akseki tarafından Sarı keçili,Kara keçili,Beyaz keçili olarak adlandırılan üç yörük boyu gelip yerleşmiştir. Kasabanın bugünkü nüfusu 2423'tür.

Kasabanın güneybatısında Bozdağ eteklerinde halkın "Obruk" olarak belirttiği doğal çöküntü sonucu oluşan büyük bir mağara yer almaktadır. Mağarada yapılan incelemelerde son dönemlere kadar kullanılan su havuzları ve aşı boyası açakları olduğu görülmüştür.[11] Mağara oldukça dar geçitlerden ve birçok galeriden oluşmaktadır. 15 metre ilerlendiğinde havalandırma bacaları ve yığma duvarlarla karşılaşılmaktadır Bu duvarlar harç kullanılmadan taşların üst üste konulmasıyla yapılmıştır. Ancak su biriktirilen havuzlar tuğla ve harç kullanılarak yapılmıştır.[12]

Sızma Höyüğü, kasabanın kuzeyinde yükselmektedir**.(Res:3)** Doğal bir tepenin üzerine kurulmuş olan höyük, kasaba evlerine 40-50 metre yukarıdan bakmaktadır. **(Res:6-7)** Höyüğün bu ihtişamlı görünümü daha kasabaya girerken kendini göstermektedir Güney — Kuzey istikametinde uzanan asıl höyüğün çapı 120-130 metredir. Denizden 1200-1500 metre yüksekliği ile bu kültür tepesi bütün vadiyi görebilmektedir.[13]

Tepelerle çevrelenmiş kasabanın ekim alanları çok geniş değildir. Kasabada bulunan kavak ağaçları, çeşitli meyve ağaçları, bağlar ve bostanlar buraya yeşil bir

[10] Robinson 1927.s.26
[11] Umar 1999,s.20
[12] Adıbelli 1988,s.5
[13] Arık 1956,s.25

görünüm kazandırmakladır**(Res:8-9).** Kasabayı çevreleyen tepeler ise çıplak bir vaziyettedir. Bunun yanı sıra kasabanın Karadağ'a bakan güney tarafında halkın "Çam Yatır" olarak adlandırdığı tepede bulunan yaşlı çam ağaçları, insanda, bir zamanlar bu tepelerin ağaçlı olabileceği kanaatini uyandırmaktadır **(Res:10).** Sızma halkı geçimini tarım ve hayvancılıkla sağlamakta, halı dokumacılığı da halkın önemli gelir kaynaklarından birini teşkil etmektedir.[14]

Bugün belediyelik olan yerleşim yeri, 1967'de Sille bucağına bağlı bir köydü[15] Burası tam bir Anadolu köy yaşantısına sahiptir. Taştan temeller üzerine kerpiç duvarlardan oluşan yığma teknikteki evlerin üzeri toprak damla örtülüdür. **(Res:11)**

Evlerin duvarlarında çiğ aşı boyası ile (ki yakınlardaki topraklar hep bu mora yaklaşan boyayı vermektedir) yapılmış badanalar görü1mektedir.[16] Kasabalı evlerinde ve çeşitli inşaat işlerinde, belki merkeziliği ve yumuşak toprağının da cazibesinden dolayı olsa gerek, höyüğün toprağından büyük faydalanmaktadır **(Res:12-13).** Söylediklerine göre kerpiç yapılar, küpler, siyah toz, kömür vs. gibi parçalarla karşılaşmaktadırlar. Kasabadaki çeşitli yapıların inşasında antik malzemelerin kullanıldığını görmekteyiz. Bunlardan bir Roma devri lahti ters olarak bir evin köşe duvarında kullanılmıştır. Bir başka evin duvarını da Zizima Ana Tanrıçasının tahta oturan ve aslanlarıyla birlikte betimlendiği bir heykel süslemektedir. **(Res:14-15)** Ayrıca Höyüğün hemen kenarındaki evin avlu kısmında çeşme kurnası olarak kullanılan küçük bir çocuk lahiti görülmektedir**.(Res:16)** Kasabanın çeşmesinde de Roma eserlerinin kullanılışı dikkat çekmektedir. Ayrıca kasabanın mezarlığı da geniş bir yayılım alanı ve eskiliğiyle kasabaya başka bir görünüm katmaktadır.

Bugün Sızma olarak adlandırılan yerleşim yerinin adı Zizimene'den gelmektedir.[17](**Res:17**) Konya'da halkın kendi şivesine uydurup adapte ettiği böyle birçok yerleşim yeriyle karşılaşmaktayız. Burada Ana Zizimene adı altında Cybele' ye tapılıyordu. Meter Zizimene (Zizima Ana) adının, Anadolu'da Ana Tanrıça

[14] Zenginbaş 2000,s.22
[15] Konya İl Yıllığı 1967,s.91
[16] Arık 1956,s.24
[17] Ramsay 1960,s.249

tapkısı merkezi olan çeşitli yerlerde karşımıza çıkan Didyma adıyla a kökeninden geldiği de görülmektedir.[18] Cybele'ye ekseriye Dindymene, bazen de Zimene denirdi.[19] Yerli halk ise Sızma adının, Türkçe "Sızmak" kelimesinden geldiğini belirtmektedir.[20] Buna sebep ise, köyün içinden geçen derenin bir kayanın dibinden çıkması ya da halk deyimi ile sızması olarak belirtilmektedir.

Höyük 1924 senesinde Sir W. Ramsay'in işareti ile D.M. Robınson başkanlığında bir Amerikan kazı heyeti tarafından kazılmıştır. Höyüğü araştırmak için her istikamette on kadar sondajlar açılmıştır.İki tanesi hariç olmak üzere diğerleri yeterince derin kazılmamıştır. Bu düzensiz hendekler günümüzde de höyük üzerinde belirgin bir vaziyette gözlenebilmektedir**(.Res 18-19).**

Höyükte ayrıca çok zengin keramik parçaları da ele geçmiştir ki, bunlar İlk Tunç Çağı, Demir Çağı, Klasik ve Roma Çağlarını yansıtmaktadır. Höyük buluntuları günümüzde Konya Arkeoloji Müzesinde oluşturulan bir reyonda sergilenmekte, büyük bir kısım keramik buluntusu da yine müzenin depolarında bulunmaktadır.

III. 2. Sızma Yöresinin Jeolojik ve Coğrafi Özellikleri

Sızma çevresindeki yükseltiler 1450 metre ile 1920 metre arasında değişen tepelerden oluşmaktadır**.(Res:20)**Bölgedeki en büyük yükselti 1920 metre yükselti ile Karadağ'dır.Diğer yüksek rakımlı tepeler 1783 metre yükseklikteki Basalak Tepe,Sarıkayanın Baştepe (1741 metre),Çalınbaş Tepe (1731 Metre),Domuzlapa Tepe (1769 metre)Kara Tepe (1672 metre)Boruklu Burun(1662 Metre),Obruk'un Tepe (1656 Metre),Bakırlık Beleni Tepe (1636 Metre),Kale Tepe (1614 Metre),Seyran Tepe (1551 Metre) Nolanınbaş Tepe(1539 Metr)şeklindedir, bu tepelerin arasında mevsimlik dereler yer almaktadır.[21]

Yerel Halkın tabiriyle güneyde Gedik, kuzeyde Kız Kayası, batıda Gözet, doğuda Karadağ arasında bir yerleşme yeridir. Arazideki tepe ve sırtlar genel olarak Doğu ve Batı yönünde uzanmaktadır. Fillit, Şist, kumtaşı gibi kayaçlar eğimli basık

[18] Umar 1999,s.20
[19] Ramsay 1960 s.249
[20] Adıbelli 1988 s.5
[21] Zenginbaş 2000,s.10

tepeler oluşturur. Kireç taşları ise dik ve yüksek tepeleri meydana getirirler, yerleşme merkezlerinin akarsu yataklarının çevresi 1150 – 1250 metre düzlüklerdir ve buralar arazideki en alçak yerlerdir.[22]

Yörede tipik karasal iklim egemendir. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlı geçer. Kış ve yaz ayları arasındaki sıcaklık farkı oldukça yüksektir. Yazın sıcaklık 33^0C - 34^0C 'ye yükselirken, kışın ortalama olarak -15 ^{0}C - 20^0C'ye kadar düşmektedir.[23]

Sızma çevresinde, zengin bir bitki örtüsü görülmez. Bölgedeki yükseltiler genellikle boş ve çıplaktır.**(Res:21)** Kireçtaşı kaplı tepelerde bitki örtüsü görülmez. Metamorfik serilerin bulunduğu arazi ise çok az bitki örtüsü ile kaplıdır. Bölgedeki mevsimlik yağışlarla beslenen derelerin kenarlarında söğüt ve kavak ağaçları görülür**.(Res:22)**Karadağ ve Sivriyalınanbaş Tepe çevresinde meşe ağaçları ve fundalıklar görülür.

Bölge halkının geçim kaynağı genellikle tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Çevredeki ekilebilir alanlarda buğday ve arpa başlıca gelir kaynağıdır. Bazı kesimlerde bahçeler oluşturulmuş olup, bu bahçelerin su ihtiyacı, özel olarak yapılmış havuzlarda biriken sularla sağlanmaktadır. Hayvancılık ise daha çok küçükbaş hayvancılığa yönelik olup genellikle koyun ve keçi besiciliği şeklindedir.

Sızma çevresinde büyük çapta bir akarsu bulunmamaktadır. Yörede izlenen akarsular küçük dereler şeklindedir. Bu dereler mevsimlik yağışlarla beslenmekte ve çok az bir debi ile akmaktadırlar. Temmuz- Ağustos gibi kurak yaz aylarında kurumaktadırlar. Arazi su açısından çok zengindir Özellikle Karadağ çevresinde kaynaklar boldur. Kuvars andezitler ile filitlerin sınırlarından birçok kaynak beslenmektedir. Söz konusu kaynaklar sene boyunca akmakta, fakat yaz aylarında suları azalmaktadır.[24]

Yöredeki her mevsim su bulunduran başlıca derelerden biri olan Nolabağ Dere, Sakaltutan Dere ve Kuyu Ders ile birleşerek doğuya doğru akar. Bu derelerin

[22] Çetik 1985,s.36-37
[23] Banger 1987,s7-9
[24] Fakıoğlu 1989.s.4

doğuş yerleri. bölgedeki yüksek tepelerdir. Bu çevredeki Baramçatak Dere Uzunçukur Dere, Çatak Dere, Kayak Dere. Çal Ders. doğudaki Çaltı köyü çevresindeki Bağrıkurt çayına kavuşurlar.[25] Ayrıca Söğütdere, Çiğedibeli Dere, Sellik Dere, Dede Pınarı Dere gibi dereler de bölgedeki su kaynaklarından bazılarıdır.[26]

Sızma kasabası dolaylarında civa madeni yatakları mevcuttur. Civa yataklarının oluşumunu sağlayacak özellikteki epimertal çözeltilere kaynaklık eden magmatik, özellikle volkanik faaliyetler ve bunların hareketine imkan 'Yeren tektonik yapılar yerkürede belirli devir ye kuşaklarda gelişmiş olduğu için, civa yataklarının dağılımı da bunlara uyumluluk göstermektedir[27] Bu yönüyle sızma yakınlarındaki civa yatakları. Türkiyenin önemli bir civa merkezidir.

Sızma Höyük'te kazı yapan Robinson, zincifre (izencefre: Kibritı zibaki cinabre) adıyla bilinen cıva madeninin eski donemler için de önemli olduğunu ileri sürmüştür Zencifre'nin mühim olmasının sebebi, bu madenin güzel bir kırmızı boya vermekte olmasıdır. Bu boya ile çeşitli şeyleri olduğu gibi daha ziyade yöre mamulü olan halıları boyamaktaydılar. Zaten halı imal ve ihraç eden ile önemli yer. Ladik ve Sille'dir. Bu kentlerin biri Sızma'nın kuzeyinde diğeri ise güneyindedir.

Sızmada da halıcılık gelişmiştir. İşte gerek Frigyalılar zamanında, gerekse daha sonraki devirlerde Sızma zencifre ocağından bu kıymetli maden çıkarılarak, bölge için önemli bir servet kaynağı teşkil etmiştir.[28] Konya'nın yaklaşık 40 km. Kuzeybatısında bulunan bu civa yataklarının işletme faaliyetlerinin milattan önceki çağlara uzanacak kadar eski olduğu tahmin edilmektedir. Selçuklular ve Osmanlılar döneminde de bu kesimden civa üretildiği bilinmektedir 1960-1993 yılları arasında ise Etibank tarafından cıva üretimi yapılmış ve son yıllardaki civa ticaretindeki gerilemeye bağlı olarak. üretimden vazgeçilmiştir.[29]Yaptığımız yüzey araştırmasında biz de Höyük üzerinde bu maden cüruflarına rastladık.**(Res:1)**

[25] Banger 1987 ,s.7-9
[26] Zenginbaş 2000,s.14
[27] Temur 1997,s.131
[28] Konya Mıntıkası 1940,s.38-39
[29] Temur 1997,s.134-135

III.3. Yollar

Devletlerin varlık ve güçleri, düzenli bir ulaşım ağı ile yakından ilgilidir. Sözgelimi, Anadolu'yu ikiyüz yıldan fazla (MÖ.547/46-334/33) egemenlik altında tutmuş bulunan Akhaemenid Sülalesi bunu biraz da Sardes ile Susa arasında uzandığı bildirilen Kral Yoluna borçludur Aynı şekilde Küçük Asya'ya yüzyıllarca egemen olmuş Roma İmparatorluğu da güçlü bir karayolu ağı oluşturarak, bu ülkenin en ıssız köşelerine değin uzanmasını bilmiştir.Yolların işlerliğinin devamında ve canlılığının korunmasında da, bu yollar üzerindeki yerleşim birimlerinin önemli bir fonksiyonu vardır. Yolların kontrolü ve önemlerinin korunması bağlamında yollar üzerindeki yerleşim yerleri de, stratejik bir önem arzediyordu.

Sızma, coğrafi açıdan bir vadide yer almaktadır. Bölgede dağlar arasında, korunaklı bir mevkive sahiptir Lykonia. Doğu Phrygia ve Pisidia bölgelerinin arasındaki geçiş bölgesinde olması, stratejik önemini ortaya koymaktadır. Zaten Kalkolitik Çağ' dan Klasik Çağ' a uzanan çok geniş bir keramik zenginliği göstermesi de asırlar boy Sızma'nın yerleşim gördüğü ve önemini koruduğunun, buna bağlı olarak da önemli bir geçit bölgesi ve yerleşimi olabileceğinin kanıtı sayılmalıdır.

Anadolu'da Antik çağlardan bu yana iki ana yol güzergahı vardır. Bunlardan biri Doğu — Batı Yolu denen ve Smyrna (İzmir) ile Ephesos' dan (Efes) başlayıp doğuya giden yol; diğeri ise Kuzey — Güney Yolu denen önceleri Sinope, daha sonraları Amisos' tan başlayarak Akdeniz'e inen yoldur. Kuzey -Güney ve Doğu -Batı yolları genel olarak ikişer ayrı hata sahiptirler.

Konya bölgesi Kuzey-Güney hattının biraz dışında kalmaktadır Ancak Doğu-Batı yolunun iki yol hattından biri buraya ulaşmaktadır Bu yol Ephesos' dan, önce Maiandros Vadisine doğru uzanır. Daha sonra Magnesia (Söke yakınları). Tralleis (Aydın), Hieropolis (Denızli), Apameia (Dinar) üzerinden lkonion' a (Konya) ulaşır İkonion' da yollar ikiye ayrılır Bunların ilki Tyana (Uluborlu) Kilikia Kapıları (Gülek Boğazı) üzerinden Kilikia' ya iner Diğeri İkonion' da kuzeydoğuya yönelerek Garsaura' dan (Aksaray) Kaisareia / Mazak'a' ya (Kayseri) uzanır'.

Kalkolitik Çağ' da, Canhasan III, Çatalhöyük, Kuruçay ve Hacılar arasında bir yol irtibatı bulunmaktadır. Bu dönemde Kuzey Mezopotamya' da Tel Halaf ve El-Obeyd gelişim göstererek önemli merkezler olmuşlardır Bunların ticari faaliyetleri Orta Anadolu'ya kadar uzanmakta Neolitik Çağdan itibaren Orta Anadolu Bölgesi'nin, Kuzey Suriye ile bağlantısını sağlayan yolların olduğu anlaşılmaktadır. Bu yol bağlantıları doğal Toros geçitlerinden sağlanmaktaydı. İlk Tunç Çağı'nda da yine bu merkezlerle ticari ilişkiler sürmüştür. Akşehir -Konya arasında Batı ile Orta Anadolu'nun irtibatını sağlayan en önemli merkezler Karasevinç ve Çeşmecik yerleşmeleridir. Bölgedeki yerleşmeler ve yazılı kaynaklardan Hititler'in batıya olan seferlerinde ve Mykenler'in doğu ticaretinde bu güzergahın önemli olduğu anlaşılmaktadır[30] Bu güzergahta Sızma da yer alıyor olmalıdır. Sızma Höyük'te yaptığımız yüzey araştırmalarında elde ettiğimiz el yapımı keramikler içerisinde Karasevinç ve Çeşmecik keramiklerine benzerlik gösteren bazı parçalar bulunuyor olması bu bağlamda önemlidir.

Arkeolojik kazılar sonucunda M.O. II. binin başlarında Kaneş Karum merkez olmak üzere faaliyet gösteren Asur Ticaret Kolonileri tüccarlarının Orta Anadolu'da Acemhöyük ve Karahöyük'le ticari ilişkileri olduğu ortaya çıkarılmıştır. Konya ve Akşehir arasında 1904-95 yılları arasında yapılan araştırmalarda Koloni Dönemi ticaretinin, Konya'nın batısında bulunan merkezlerde yaşam olduğu ortaya konmuştur.[31] Bu ticaret ağının batıya açılımında, bir geçiş bölgesi olarak Sızma da yer alıyor olmalıdır. Acemhöyük' ten, Eğribayat- Aşağı Pınarbaşı üzerinden Sızma' ya, oradan da Ilgın ve Akşehir yönüne batıya açılan bir yol olmalıydı.

Hititler zamanında Konya ve çevresinin bir önemi, Akdeniz ticareti ve Alasia Adası'na (Kıbrıs) bağlantı noktası olmasıdır.[32]Bu donemde, Silifke'ye lokalize edilen Ura'ya Kuzey Suriye'den getirilen mallar Tarhundaşşa'ya (Ereğli) ulaşmakta, buradan da Hattuşaş (Boğazköy) başta olmak üzere, diğer merkezlere dağıtılmaktaydı. Bu işlemin batıya olan dağıtımında Sızma güzergâhıyla da bir geçiş olmalıydı.

[30] Bahar-Karuğuz-Koçak 1996,s.21
[31] Bahar-Karuğuz-Koçak 1996,s.39
[32] Bahar-Karuğuz-Koçak 1996,s.41

M.Ö II. binde Kurunta Anıtı ve Karahöyük' ten; Hocacihan, Sille. Takkeli Dağ. Sulutaş, Tatköy, Yassıhövük, Çakıliçi, Bilecik-Malas üzerinden Sızma'ya ulaşılıp, buradan Kurşunlu. Ertuğrul ve Pazar Höyük üzerinden Sarayönüne doğru geçiliyor olmalı idi. Sızma' dan Çeşmecik', Mahmuthisarı, Eldeş höyük ve Saraycık höyük üzerinden de Ilgın'a geçiş olmalıydı Osmancık üzerinden ise Köylütolu Anıtına, buradan Karaköy-Küllük. Kaleköy ve Çobankaya (Şuhut) yoluyla Yalbur Anıtına ulaşılıyor olmalıydı.

Demir Çağında da, adı geçen yerleşim yerlerinin mevcut olması ticaret yollarının bu çağda da devam ettiğini göstermektedir.

Demir Çağında Frigler'in Akdenız'e ulaştıklarını II.Sargon'un belgelerinden öğrenmekteyiz. İvriz civarında bulunan (Frigçe, Fenikece) Bilinguel yazıttan dolayı Frigler' in Lykonia bölgesinden Akdeniz'e ulaşmak için Kilikia geçitlerini kullandıkları sanılmaktadır.[33] Beyşehir Höyük'te ve Elmalı'da bulunan Frig buluntuları, Gordion' dan Akdeniz'e Frigler' in ulaşımını sağlayan bir yolun Lykonia bölgesinden geçtiğini düşündürmektedir.

Heredot' un bildirdiği Xerxes' in Yunanistan seferi ise, Ramsay'e gore Suğla Golü (Trogitis Gölü), Beyşehir Gölü (Karalis) yoluyla Sultan Dağı'nın güneyinden Antiochia'ya ulaşmaktadır.[34]

Xenophon-Anabasis'te, Akşehir-Ulupınar (Thymbrion)' dan iki günlük yürüyüşle, Ilgın (Tyraion)' a, buradan da üç günlük yürüyüşle Frigya'nın en son şehri olan İkonion' a ulaşıldığı, beş gün yürüyerek Lykonia'nın geçildiği, dört günlük bir yürüyüşle de Kappadokia'daki Dana' ya ulaşıldığını yazar.[35]

Roma döneminde. kolonileştirme hareketi sırasında. koloniler arası bağlantının kurulması ve askeri operasyonların rahat yapılabilmesi için M.Ö. 6 yılında Augustus' un emriyle Anadolu'da ('Lykonia Bölgesinde) Cornutus Aguila tarafından yol inşaatına başlanmıştır. Via Sebastia olarak adlandırılan bu yolun başlangıç noktası Pisidia Antiokhia (Yalvaç) dır. Via Sebastia yolunun bir parçası olan ve Lykonia bölgesini kuzey-batı, güney-doğu yönünde çaprazlaşmasına kat

[33] Bahar 1991,s.43
[34] Özlü 1994,s.8
[35] Xenophon-Anabasis.s.2

eden Emirdağ (Amerion) lkonion-Herakleia Antik Yolu bölgedeki önemli yollardan biridir. Bu yol Ladik'e (Laodikeia) kadar gelmekte, buradan İkonion'a ulaşmaktadır Ladik-İkonion arasındaki yolun izleri saptanmış ve bu yola ait bir mil taşı Bahçesarayda bulunmuştur.[36] İkonion' a ulaşan yol burada iki kol halinde Ereğliye (Kybistra = Herakleia) ulaşmaktadır.[37]

Lykonia bölgesini kuzeyden güneye kat eden bir yol da Ankara'dan gelerek İkonion'a uğramakta, buradan Laranda (Karaman) ' ya ulaşmaktadır. Ayrıca İkonion'dan kuzey-doğuya doğru yönelen bir antik yol da Aksaray'a (Kolenia) ulaşmaktadır.[38] Sızma da bölgedeki stratejik konumu gereği bu yollara bağlı olmalıdır.

Bölgedeki Osmanlı yerleşmeleri ve günümüz yol güzergahları incelendiğinde aşağı yukarı Prehistorik çağlardan beri bu yolların süreklilik gösterdiği anlaşılmaktadır.[39]

Bölgeye 1956 yılında bir gezi yapan Remzi Oğuz Arık, bu yerleşim hakkında şunları söylemektedir: "Bir yandan Silleye ve Konya'ya, öte yandan Ladik'e (Laodikeia Combusta veya Catakakumen ve Sarayönüne giden ve Sızmayı bu

merkezlere bağlayan yollar daha çok batıdan, güneyden geçiyor Konya'dan Sızma'ya gitmek için Sille-Milas'tan ve Bozdağ ile Ardıçlı tepesinin arasından geçildiği anlaşılıyor. Ladik ile olan münasebet ise. tamamıyla ayrı bir sol, yani batı-kuzey yönünü tutardı ki bugün Sızma-Ladik araba yolu bu taraftadır. Fakat bu istikametler daha çok klasik çağlar içindir Protohistorik çağların Sızma'sı Konya ve yakınlarındaki merkezlere hangi yollardan bağlanırdı. Bizim geldiğimiz yol (Konya-Sarayönü yolundan Dokuzun Derbendi geçilince batıya sapılan, günümüz yolu) daha kestirme, daha düz görünüyor. Höyükler mıntıkasına da daha yakın ama aradaki merkezler yani höyükler şu anda bizce belli değildir.Bu itibarla Sızma höyüğü Konya ve yakınlarına göre biraz uzak ve tek kalıyor.[40]

[36] French 1981,s.532
[37] Belke-Restle 1984,s.99
[38] French 1981,s.534
[39] Bahar-Karauğuz-Koçak 1996,s.22
[40] Arık 1956,s.25

IV. ANA TANRIÇA İNANCI

Pagan dinlerden tek tanrılı dinlerin ortaya çıktığı zamanlara kadar uzanan, hatta bu dinlerde de izleri görülebilen Ana Tanrıça inancını, Anadolu'nun kendi tarih akışı içinde izlemek gerekir. Anadolu'nun en eski tanrı tasarımlarından olan Ana Tanrıçanın özü, bereket ve çoğalmanın simgesi olarak karşımıza çıkar[41]. Bereketin ve verimliliğin simgesi olarak Ana Tanrıça düşüncesinin ilk ortaya çıkışı anasoy zincirinin geçerli olduğu kadın egemen çağlara rastladığı savlanır[42]. Toprak Ana simgeleri, bu çağların "Büyük Ana"sıdır. Gerçeği mitler aracılığı ile kavrayan ilkel insanın inanışına göre Ana Tanrıça tüm doğayı kapsar. O, insanın dünyayla girdiği tüm ilişkileri düzenler. İlkel insanlar günlük yaşamda doğanın canlıları var etme ve yok etme biçimindeki döngüsel hareketini, kadının yaşam verme gücü ile olduğu gibi ölüm ile de ilişkilendirmiştir. Kadının kutsal oluşumu olan Ana Tanrıça yaşam ve ölüm arasındaki çelişik görünen öğeleri kendisinde toplayan bir ilkedir. "Günlük yaşamda kadının çocuk doğurması, toprak tarafından gerçekleştirilmiş olan bu ilk eylemin mikrokozmik düzeyde tekrarıdır. Ana Tanrıça mitoslarında egemen olan döngüsel tanrı anlayışı insana ilişkin tüm eylemlerin ilk nedeni ve kökenidir ve ilerleyen süreçte, o ilk kökenden zaman bakımından ne kadar uzaklaşılırsa uzaklaşılsın, kutsal eylem biçimleri bereket adına sürekli tekrar edilmektedir"[43].

Çağlar boyu egemen olan Ana Tanrıça'nın anlamsal boyutunun yanı sıra bir de imgesel boyutu vardır. İşte bu boyut Anadolu'daki Çayönü, Çatalhöyük, Hacılar gibi yerleşim merkezlerinde rastlanan kadın heykelciklerinde somutlaşır. Bu yerleşimlerde ortaya çıkarılan kadın heykelcikleri, Ana Tanrıça'ya tapınıldığını işaret etmektedir. Sümer kültüründen de önceki bir kültür çağını yansıtan bu tarihler, Ana Tanrıça'nın Anadolu'nun yerlisi olduğunu göstermektedir. "Anadolu'da toprak ilk onunla sürülmüş, ilk tohum onunla atılmıştır"[44]. Çıplak betimlenmiş kadın heykelciklerine Neolitik Çağ'da birçok Akdeniz ve Yakın Doğu ülkelerinde

[41] Akurgal 1989, s. 2
[42] Bachofen 1992, s. 35
[43] Öz 1997, s. 28
[44] Işık 1999, s. 9

rastlanması Ana Tanrıça'nın yeryüzünün bu bölgesinde egemen olduğunu göstermektedir[45].

IV. 1. Kybele Öncesi Ana Tanrıçalar

Anadolu'da Ana Tanrıça'nın en eski merkezlerinden biri 1957 James Mellaart'ın bulduğu,63-64-66 yılları kazısını yaptığı, 1993 tarihinden bu yana da lan Hodder'in başkanlığında kazıların yürütüldüğü Konya yakınlarında, Anadolu'nun en önemli Neolitik merkezi olan Çatalhöyük'tür (M.Ö. 6800-5700). Buradaki kerpiç evlerde kutsal odalar bulunmuştur. Bu kutsal odalarda duvar resimleri yanı sıra tarım ve tanrıça kabartmaları ve kille kaplanan boğa iskeletlerinin duvarlara yerleştirildiği görülmektedir. Yine aynı alanlarda taştan ya da pişmiş topraktan Ana Tanrıça idolleri bulunmuştur. Çatalhöyük'te ayrıntıları ile kurgulanan bereketin simgesi Ana Tanrıça mitinde erkek öge boynuzlu boğa ile atrübe edilmiştir. Boğa, Ana Tanrıça'nın hayat verici gücünün simgesidir[46]. Yaşamı veren Ana Tanrıça, yaşam ve ölüm arasındaki çelişkiyi yansıtırken kimi zaman güler yüzlü, sevecen ve tüm güven verici nitelikleri taşır. Kimi zaman da korkunç yüz ifadesi ile doğanın insanlara sunduğu bereket ve yaşamı geri alabilme gücünü dile getirir. Çatalhöyük'te Ana Tanrıça'nın olumlu yönü genç kız, doğum yapmakta olan kadın ve de yaşlı kadın olarak üç durumda gösterilmesidir[47]. Elinde yırtıcı bir kuş -olasılıkla akbaba- olan Tanrıça heykelciği ve yarı-ikon niteliğindeki ürkütücü görünümlü heykelcik ise Ana Tanrıça'nın ölüler ülkesine ilişkin yönünü simgelemektedir[48].

Çatalhöyük'ün simgesi durumuna gelen, iki yanında leoparlara dayanmış doğum yapmakta olan (ki doğum yapma eylemi tohumların yeryüzünde filizlenmesi anlamına gelmektedir) şişman kadın figürü en önemli örneklerden biridir.[49](**Res:23)** Hayvanlar, Tanrıça'nın doğa üstündeki sonsuz egemenliğinin simgeler. Tunç Çağı'nda (İ.Ö.3000-1200) Mezopotamya'nın İnanna-İştar'i, Mısır'ın İsis-Sekhmet'i ve Minos'un adı bilinmeyen Ana Tanrıçalar'ı hep aslanlı tahtlarda oturur ya da aslanlar üzerinde dururlardı.

---

[45] Baring & Cashford 1993, s. 82
[46] Baring & Cash-ford 1993, s. 129
[47] Mellaart 1965, s. 92
[48] Mellaart 1965, s. 92
[49] Roller1999,49

Yine Çatalhöyük'te VI.A 10 tapınağında bulunan iki başlı mermer heykelcik, iki başı, dört göğsü ve iki kolu ile Ana Tanrıça ve kızını simgelemektedir.[50] **(Res:24)**Burada olasılıkla Ana Tanrıçanın iki anlamı, yaşamın kaynağı ve onun var ettikleri bir arada betimlenmiştir. Anadolu'nun ilk Tunç Çağı insanı onu Alacahöyük ikiz idollerinde yine aynı anlamda dile getirmiş olmalıdır. Bu ikiz Tanrıça figürlerine birçok kutsal alanda rastlanmış olması bu görüşü güçlendirir. Daha sonraları Miken uygarlığında da rastlanan bu "ana-kız" örnekleri**, (Res:25)** Hellen inanç dünyasında görülen Demeter ve Persephone inancının öncüsü olmuşlardır.

Öte yandan Hacılar'da yapılan kazılar ise Ana Tanrıçanın İ.Ö. 7000 -6500 yıllarına kadar uzandığını ortaya koymuştur. Burada oturmuş durumda, iri kalçalı, göbekli, dolgun memeli, kucağında çocukla ya da leoparla betimlenmiş Ana Tanrıça'ya ilişkin pek çok örnek bulunmuştur. Bunlardan oturmuş durumda, iri kalçalı, dolgun memeli bir Tanrıça kollarında çok daha ufak bir erkek figürü taşımaktadır. **(Res:26**) Bu erkek, Tanrıçanın hem çocuğu hem sevgilisidir. İleride Kybele ile anlatılacak olan Attis'in ta kendisidir[51].

Görülüyor ki Anadolu'da Neolotik Çağ'dan başlayarak Çatalhöyük ve Hacılar gibi yerleşimlerde karşımıza çıkan Ana Tanrıça figürleri daha sonraki dönemlerde aynı dinsel anlamı taşıyan Ana Tanrıçalar'm prototiplerini oluşturmuşlardır.Bu bağlamda Kybele Anadolu'nun en eski ve önemli Tanrıçasıdır.

Anadolu'da,Demir Çağı'nda baba Tanrı inancının gelişmesine rağmen,ana tanrıçalar uzun bir süre daha inanç dünyasındaki varlıklarını korumuşlardır. Anadolu İ.Ö. 2000 başlarına doğru Hint-Avrupalı (Aryan) kavimlerinin göçlerine sahne olmuştur. Bu yeni kavimin II.Binin 2.yarısında Anadolu'yu egemenlikleri altına aldığı görülmektedir. Hititler olarak tanınan bu kavim Anadolu'da daha önce var olan Hatti uygarlığının kültür düzeyine ulaşmış olmadıkları için burada karşılaştıkları kültürlerden etkilenmişler ve onların Tanrılarını benimsemişlerdir. Ayrıca Hititler egemenlik altına aldıkları toplulukların Tanrılarını da kendi panteonlarına katmışlardır.

[50] Baring & Cashford 1993, s. 84
[51] Erhat 1989, "Kybele", s. 199

Anadolu'da Hattiler'de "Vuruşemu", Hurriler'de "Hepat", Hititler'de "Arinna" (Güneş Tanrıçası), Geç Hititlerde "Kubaba", Ana Tanrıça kavramı içinde yer alan Tanrıçaların adlarıdır[52]. Bu anlamda Anadolu geleneğini Frigya'da sürdüren Ana Tanrıça da Kybele'dir.

Kucağında çocuğu ile betimlenen Hititler'in Güneş Tanrıçası Arinna, (Toprak Ana olmaktan uzaklaşmış, göğe yükselmiş ancak Ana Tanrıça anlamında varlığını sürdürmektedir.Bu Anadolu'da Tunç Çağı'ndan bu yana tapınç gören Ana Tanrıça-oğul ilişkisinin Hititler'de de (İ.Ö. XIV. - XIII. yy.) sürdüğünü gösteren örneklerden biridir. Güneşin başın arkasında bir hale olarak gösterilmiş olması ilginçtir ve Hristiyan sanatında İsa'nın, Meryem'in ve azizlerin başları arkasında görülen haleyi anımsatmaktadır.**(Res:27)**

Ana Tanrıça, Geç Hititler'de Kubaba adı ile tapınç görmüş ve sayısız kez betimlenmiştir. Kubaba Tunç Çağı Anadolusu'nda ikinci derecede bir tanrıça olmasına karşın MÖ.1.Binyılın başında Geç Hitit toplumunda önem kazanmış ve birçok Hitit kentinde ona tapılmıştır.[53].**(Res:28)**

Kubaba Kültü Geç Hitit merkezleriyle sınırlı değildi. Kilikia'daki Kastabala'da bulunan ve MÖ.5 ya da 4.yüzyıla ait olan Aramca bir metinde Kubaba adı görülmektedir.[54]Heredot'un tanıklığına göre Batı Anadolu'daki Sardes'te Kubabaya tapınılıyordu.Heredot ona sadece yerel tanrıça Kybele der, ama bu adın Sardes'te bulunan ve o yöreye ait olan bir çömlek parçası üzerinde Lydia alfabesiyle çiziktirilmiş bir yazıda görülmesi onun Kubaba ile özdeşleştiğini kesinleştir.[55]

Malatya Aslantepe'de bulunan Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki kabartmada Tanrıça Kubaba, boğa üzerinde duran tahtında oturmuş, bir eli göğsü üzerinde, öbür elinde de Hitit yazılı kaynaklarında "kadınların simgesi" olarak tanımlanan ayna tutmaktadır. Başka bir Kubaba betimine de Kargamış'ta bulunmuş olan kabartmada rastlanmaktadır. Burada Tanrı Kadın, aslanın taşıdığı bir taht üzerinde oturur, bir elinde ayna öbür elinde de yine bereketin simgesi, nar tutarken betimlenmiştir. **(Res:29)**

---

[52] Akurgal 1998, s. 121
[53] Brixhe 1979"
[54] Dupont-Sommer and Robrt1964,s.7-15
[55] Hanfmann1983,s.223-225

Geç Hitit dönemine ait bir başka Kubaba kabartması ise üzeri rozetlerle bezeli bir başlık, başlığın üzerinde bir yılan ve alnında bir boynuz olduğu halde betimlenmiştir. Elinde öteki Tanrıça figürlerinde olduğu gibi nar tutmaktadır. (İ.Ö. 850 – 750) **(Res:30)**

Anadolu insanının, Çayönü, Nevali Çori, Çatalhöyük, Hacılar'da tasarımladığı Ana Tanrıça inancı binyıllar içinde gelenekselleşmiş, Geç Hititler Dönemi'nde özellikle Güneydoğu Anadolu'da Kubaba adıyla öne çıkmış. Erken Demir Çağı'nda da Anadolu'nun batısına doğru ilerleyip Pessinus'da Kybele adı ile varlığını sürdürmüş[56], giderek güçlü bir kült olarak egemenlik alanını genişletmiştir.

IV. 2. Ana Tanrıça Kybele

Kybele, Anadolu'nun en önemli Tanrıçasıdır. Doğanın doğurucu ve besleyici niteliği onda dile getirilmiş, zamanla Kybele doğurganlıktan bolluk, verimlilik ve ürün kaynağı olma niteliği kazanmış ve daha sonraları karşılaşılan Tanrıçaların öncüsü olmuştur. Anadolu'da Neolotik Devirden bu yana var olan Ana Tanrıça, Kybele kimliği ile Frigyalılar'ın inanç dünyasında çok önemli bir yer-almış ve tarihte Frigyalılar'a has bir kült olarak kabul edilmiştir.

Troya Vllb'nin harap oluşundan sonra Anadolu'ya gelen Balkan kökenli kavimlerden biri olan Frigler, İ.Ö. 750'den sonra siyasal bir topluluk olarak belirirler. Midas döneminde (İ.Ö. 725 - 675) bütün Orta ve Güneydoğu Anadolu'ya egemen, güçlü bir krallık düzeyine ulaşırlar. Kısa sürede Anadolululaşan Frigler, Anadolu'da kendilerinden önce var olan kültürlerle de kaynaşarak Frig kültürünü oluşturmuşlardır. Bu bağlamda yerleştikleri bölgede var olan Ana Tanrıça ve Ana-oğul sevgili kültünü benimsemişler ve güçlü bir biçimde yaşatmışlardır. Kral Midas (İ.Ö. 725 -675) Ankara'nın güneybatısında bulunan Gordiyon şehrini merkez yapmış ve Pessinus'da Kybele için büyük bir tapmak kurmuştur. Yazılı kaynaklar Kybele'nin Pessinus'taki tapımı üzerine ayrıntılı bilgi verir. Tanrıça'ya Pessinus'ta bir idol biçiminde taparlardı. Bu idol bir "diopates" yani gökten düştüğü ileri sürülen bir meteoritti[57]. Kybele'nin Pessinus'daki tapınağı siyasal güçlerden bağımsız bir din merkezi olarak yönetilmiş ve sürekliliğini korumuştur. Yukarıda da belirtildiği gibi

[56] Burkert 1979, s. 103
[57] Erhat 1989, s. "Kybele" 201

aslında Ana Tanrıça kültü buranın yerli kültü olup, Frigya bölgesini ele geçiren ve yöreye adını veren halktan çok daha eski olduğu halde, Tanrıça Frigyalılar'da çok benimsenmiş ve onları öylesine etkilemiştir ki tarihe Frigya Tanrısı olarak geçmiştir**. (Res:31)** Midas-Kybele'nin oğlu olmakla ve Pessinus'daki tapınağı kurmakla övünmüştür[58]. Kimmerler İ.Ö. 686-676 yıllarında Frigya devletini yıkarlar; ama Ana Tanrıça kültünü ortadan kaldıramazlar. Ana Tanrıça değişik adlarla da olsa gittiği her yere özünü taşımıştır. Bu bağlamda daha çok Lydia yöresine kaydıktan sonra, Metragyrtoi diye adlandırılan dilenci rahipler aracılığı ile Akdeniz çevresine yayılmış ve bu rahipler birer misyoner gibi davranarak Ana Tanrıça'nın mistik ve gizemli inancını dört bir yana tanıtmışlardır.[59]

Görülüyor ki Ana Tanrıça kültü Frigyalılar'dan çok eski olduğu halde Kybele ile birlikte Frigya'ya has bir kült olarak tanınmış ve sonraları Yunan ve Roma çağlarında da Frigya uygarlığına özgü olarak kabul edilmiştir.

Boğazköy Büyükkale'de bulunan Tanrıça heykeli Anadolu'nun en erken Kybele örneklerinden biridir. Göğüslerinin üzerinde olan ellerinde elma ya da nar tutmaktadır. **(Res:32)** Narın erken dönemlerden bu yana bereket ve çoğalmanın simgesi olduğu bilinmektedir. Başında taşıdığı yüksek taç, cenneti simgeliyor olabilir[60]. Tanrıça'nın her iki yanında yer alan müzisyenlerden birisi ikili kaval, öteki tef çalarken betimlenmiştir. O dönemde Kybele rahipleri ve Kybele dinine bağlı olanlar, gece ve gündüzün eşit olduğu zamanlarda, bu müzik aletleriyle Orta Anadolu'nun kaleleri önlerinde bağırarak, çılgın orgiastik danslarla tapınç törenleri yaparlar[61] ve güzel Attis'in ölümüne ağlarlardı. Bugün Mevlâna dervişlerinin uzun elbiseleri ve yüksek şapkaları ile kendi etraflarında dönerek halkalar oluşturan törenleri Frigya dans ve müzik geleneğinin izlerini taşımaktadır[62].

Frigyalı Ana Tanrıça betimleri tanrıçanın dişi yönünü ender olarak vurgulamaktadır.Tanrıça,erkek bir tanrısal varlığın dişi karşılığı olarak görülmez,ama avcı kuşla bağlantısı nedeniyle,hem erkeklik hem dişilik kalıplarını birleştiren,kendi

[58] Erhat 1989, "Kybele" 202
[59] Erhat 1989, s. "Kybele" 202
[60] Baring & Cashford 1993, s. 398
[61] Akurgal 1961, s. 99
[62] Akurgal 1961, s. 100

başına bir güç simgesidir.[63]Frigya'ya ait bazı epigrafik kanıtlar Frig tanrıçasının bir ana tanrıça olduğunu açıkça gösterir.

Kybele imgelerii, müzik ile bütünleşmiş olarak karşımıza çıkar. Frigyalılar'ın Baş Tanrıça'sı tapınç gördüğü her yere müzik ve dansı taşımıştır[64]. Frigyahlar'da müziğin yaşamın gizli anlamını ortaya koymak amacıyla kullanılması bu sanatın gelişmesinde önemli etken olmuş ve müzik alanındaki bu başarıları Hellen dünyasını da etkilemiştir.

Klasik çağlarda Yunanistan'ın ve Anadolu'nun dört bir yanına dağılan Frigyalı köleler ve dilenci rahipler Hellenler tarafından hor görülmüş, yadırganmışlarsa da gizemli bir kültürün temsilcileri olmaları nedeniyle saygı ile karşılanmışlardır. Çünkü o dönemde Kybele inancı evrensel boyutlara ulaşmış, Frigya da bu evrensel inancın merkezi olmuştur.

Frigyalılar, Ana Tanrıça Kybele için çeşitli açık hava tapınaklardan yapmışlardır. Eskişehir Afyon arasında yer alan bu tapınaklardan en çok bilinen Midas kent Yazılıkaya anıtıdır**.(Res:33)** Bu tapınaklar çoğu ormanlarda yeşillikler arasında doğal bir kayanın ön cephesinde ya da açık alanda birkaç basamak üzerine kurulmuşlardır. Birer cepheden oluşan bu anıtlarda, bitişik çatılı bina cephesi ve kapıyı betimleyen bir niş yer almaktadır. Nişlerin bazılarında Tanrıça'nın ayakta duran heykeli bulunmaktadır. Çoğu kez heykelin iki yanında ön ayaklarını Tanrıça'ya dayamış iki aslan figürü görülür.

IV. 3. Kybele'nin Mitolojisi

Kybele'nin mitolojisi çeşitli kaynaklarda birbirinden farklı anlatılsa da özünde Ana Tanrıça Kybele'nin Frigya ormanlarında yaşayan Attis adlı delikanlıya tutulmasının öyküsüdür. Kybele ve Attis'e ilişkin birçok söylencenin var olduğu bilinmektedir. Bu söylencelerin hepsi de tüm bereket mitoslarında olduğu gibi toprak-bereket, ölme-dirilme motifinin egemen olduğu bir inancın ifadesidir. Bunlardan Pausanias'ın anlattığı Agdistis efsanesi Ana Tanrıça Kybele'nin Pessinus'taki kültüne ilişkin bir öyküdür:

[63] Roller1989,s.69
[64] Baring & Cashford 1993: 408

Zeus'un gördüğü bir düş sırasında tohumu, yeryüzüne dökülür. Bundan hem erkek hem kadın, çift cinsiyetli bir varlık doğar. Agdistis adlı bu varlığı Tanrılar ele geçirir ve erkeklik uzvunu kesip atarlar, uzuvdan bir badem ağacı oluşur. Irmak Tanrısı, Sangarios'un (Sakarya) kızı Nana bu ağaçtan bir badem koparıp göğsüne saklar. Bundan gebe kalarak Attis (kimi kaynaklarda Attes) adlı bir erkek çocuk dünyaya getirir. Onu bir dağa bırakır. Attis büyüyünce öyle yakışıklı bir delikanlı olur ki o zaman erkekliği yok edilmiş ve salt kadın olmuş olan Agdistis ona vurulur. Ne var ki Attis, Agdistis'den kaçmak ister. Bu nedenle Pessinus'a gider. Pessinus Kralı da onu kızı ile evlendirmeye karar verir. Tam düğün gecesi, düğün ezgilerinin söylenmekte olduğu sırada Agdistis birdenbire çıkagelir. Attis onu görünce çıldırır ve kendi kendini hadım eder. Pessinus Kralı da aynı şeyi yapar, Attis ölür. Agdistis çok üzülür ve sevgilisinin bedeninin bozulmamasını sağlar.

Başka bir anlatıma göre de: Frigya ilinin sınırlarında Agdos adlı ıssız bir yerde kutsal bir kaya vardı, bu kutsal kaya Kybele Tannça'nın simgesi kabul edilir ve tapılırdı. Zeus, Tanrıça'ya tutulmuş, onunla birleşmeyi başaramayınca tohumunu bu kayanın üstüne bırakmış. Bu tohumdan çift cinsiyetli Agdistis doğmuş, Dionysos Agdistis'i sarhoş ederek erkekliğinden etmiş; uzvundan bir badem ağacı çıkmış, Sangarios ırmağının kızı Nana, bu badem ağacının meyvesini alıp göğsüne saklamış ve göğsüne sakladığı bu meyveden gebe kalıp Attis'i doğurmuş. Sangarios, kızı Nana'ya çocuğu bir dağa bırakmasını buyurmuş. Bebek geçenin ilgisini çekmiş, onu "teke sütü"yle beslemiş. Bu nedenle çocuk Frigya'da teke anlamına gelen "attagus" ile ilişkilendirilmiş ve Attis adını almış olabilir. Ne var ki "attagus" sözcüğü "güzel" anlamına da gelir[65]. Dionysos'un erkekliğini yok ettiği ve tümüyle kadın olan Agdistis ve Kybele her ikisi de bu yakışıklı delikanlıya gönül verirler. Bu arada Pessinus Kralı Midas da onu kızı ile evlendirmeyi düşünür. Ancak kıskançlık krizine tutulan Agdistis, Attis'i ve yanındakileri çıldırtır. Çıldıran Attis bir çam ağacının altında erkekliğini keserek can verir. **(Res:34)** Buna çok üzülen Kybele Tanrıça onu gömer, kanı ile sulanan toprakta biten menekşeler, dibinde öldüğü çamı çepeçevre sararlar, nişanlısını yitiren Midas'm kızı da umutsuzluğa düşerek canına kıyar. Kybele, genç kızı da gömer, onun mezarı üstünde de menekşeler bitmiş ve bir de

[65] Erhat 1989, s. 16

badem ağacı büyümüştür. Agdistis, yaptıklarına pişman olmalı ki Zeus'a Attis'in bedeni hiç bozulmasın, çürümesin diye yalvarır, Zeus da bu dileğini yerine getirir. Attis'in saçları büyümeye, küçük parmağı da oynamaya devam edecekmiş. Bu sözü aldıktan sonra Agdistis sevgilisinin ölüsünü Pessinus'a götürmüş, orada gömmüş ve anısına bir bayram düzenleyip, bir rahip kurulu oluşturmuştur[66].

Bu efsanelerde Agdistis ile Ana Tanrıça Kybele birbirine karışmaktadır. Toprağın bereketini ve bitkinin öldükten sonra yeniden dirilmesini simgeleyen bu söylenceler daha çok alegorik birer anlam taşır. Bu öyküler Pessinus'taki Kybele kültünde, rahiplerin belli zamanlardaki törenlerde erkeklik uzuvlarım kesmelerinin nedenlerini ve kaynağını anlatmaktadır.

Ovidius, Kybele-Attis efsanesini tümüyle farklı bir biçimde anlatır; Frigya ormanlarında yaşayan çok yakışıklı bir delikanlı, Kybele tarafından saf bir aşkla sevilmeye değer görülür. Kybele onu sonsuza dek kendisine bağlamaya ve tapınağının bekçisi yapmaya karar verir. Ama bunun için, Attis'in hep bakir kalmasını şart koşar. Oysa Attis, Nympha Sagaritis'in (adı Sagarios nehrinin adını anımsatmaktadır) aşkına dayanamaz. Öfkelenen Kybele, Nympha'nın hayatının bağlı olduğu ağacı keser ve Attis'i de çıldırtır. Şiddetli bir delilik krizi sırasında, Attis, erkeklik organını keser, görünüşe bakılırsa, bu işi yaptıktan sonra, Attis yeniden Tanrıça'nın hizmetine alınır. Çünkü, Kybele'nin arabasında, onunla birlikte Frigya dağlarını dolaşır halde betimlenmiştir.**(Res:35)** Frigya Tanrısı Kybele'nin aşık olduğu bu çok güzel delikanlının ölümü hakkında birbirinden farklı iki öykü anlatılmaktadır. Birine göre o da Adonis gibi yaban domuzu tarafından öldürülmüştür. Diğeri ise bir çam ağacı altında erkekliğini keserek kan kaybından ölmüştür. Bu ikinci öykünün, Kybele tapınağının büyük merkezi Pessinus halkı tarafından anlatılan yerel bir öykü olduğu söyleniyor; söylencenin tümü, onun eski çağlara ait olduğunu gösteren bir şiddet ve vahşet özelliği taşıyor[67]. Ancak Frazer'e göre, Attis'in bir yaban domuzu tarafından öldürüldüğü öykünün gerçekliği de

[66] Erhat 1989, s. 15-16, Grimal 1997, s. 15
[67] Frazer 1991, s. 284

kendisine tapanların, özellikle de Pessinus halkının, domuz eti yememesiyle doğrulanıyor.[68]

Attis'in öldükten sonra bir çam ağacına dönüştüğü söyleniyor[69]. Attis'e ilişkin şenliklerde yapılan törenler tam olarak bilinmiyor; ama bunların genel anlamı Attis'in bir bitki Tanrısı olduğu ve ölümüne ve yeniden dirilişine her yıl baharda yapılan bir şenlikle yas tutulduğu anlatılıyor. Attis bu yönüyle Batı Asya dinsel inanç ve törenlerinde görülen Adonis benzeri dini kökler salmıştır. Öyküler birbirinden farklı da olsa Kybele'nin olduğu her öyküde bir biçimde Attis de vardır. Ana Tanrıça Kybele dinsel törenlerinde rahiplerin kendilerini hadım etmelerinin kökeni Kybeie - Attis kültüne bağlıdır.

IV. 4. Kybele'nin Adının Kökeni

Kybele adının anlamı üzerinde fikir yürüttüğünü bildiğimiz ilk antik yazar Romalı coğrafyacı Strabon'dur. Strabon, Ana Tanrıça'nın Helenistik ve Roma çağındaki önemli bir tapınım merkezi olan Pessinus kenti hakkında yorum yaparken ,"Kybele" adının Kybelon'dan gelmesi gibi,tanrıçanın "Dindymene" sıfatının Dindymos dağından geldiğini söyler.[70] Strabon burada Kybele adının belli bir dağı belirttiğini ima eder.Ama bu noktada tutarlı değildir.çünkü bir başka pasajda Frigya halkının tanrıçaya İdaia, Dindymene, Sipylene, Pessinuntis, Kybele ve Kybebe'den oluşan,yer adlarından türemiş çeşitli sıfatlarla seslendiğini belirtir[71]Aslında bunların tümü coğrafi yerleri belirtmemektedir. Bunlardan ilk 3 tanesi dağ adıdır: Idaia ve Spylene Batı Anadolu'da İda Dğı ile Meandros üzerindeki Magnesia kenti yakınındaki Sipylos Dağı'nı belirtir.Bunların her ikisi de Frigya toprakları dışındadır.Birde Dindymos dağı vardır ama bu ad belikli başka dağlar için kullanılmıştır[72]Pessinus bir dağ değil Frigya'nın merkezindeki bir vadiye kurulmuş olan bir kentti.Kybe ise bir yer adından türeyen sıfat değil,kültü Frigyalı Ana Tanrıça'nın kültüyle bütünleşmiş olan Geç Hitit tanrıçası Kubaba'nın adının

[68] Frazer 1991, c.l, s.285'den Pausanias VII 17; v.1778
[69] Ovidius 1994, X, 105
[70] Strabon,12.5.1-3
[71] Strabon,s. 10.3.12
[72] Strabon,s. 13.4.5,Heredotos.s.1.80

Yunancalaşmış biçimiydi.[73]Buna göre Strabon'un yorumunda sezilen ,Kybele sözcüğünün ya belli bir yer adı-belki bir dağ adıydı.Ya da sadece tanrıçaya özgü kullanılan başka bir ad olabileceğidir.

Kybele'nin adının kendisinden önceki Kubaba ya da Kumbaba'dan kaynaklanmış olduğu da düşünülmektedir. Bu adların Gılgamış destanındaki orman koruyucusu Humbafea'ya benzerlik göstermesi dikkat çekicidir[74]: Kubaba kültü, Hitit İmparatorluğu'nun doğusunda yer alan Kargamış kentinde görülür. Burada gelişip daha batıda Boğazköy'de, daha sonraları da Pessinus, Bergama ve Roma'da tapınç görmüş olduğunu ileri sürenler vardır[75]. Ancak, Anadolu'nun Neolitik Çağ'daki Ana Tanrıçaları anımsanırsa kültün buradan Doğu'ya Fırat nehri kıyılarına doğru yayıldığı da düşünülebilir. Öte yandan bir olasılık da tüm bu bölgelerde yerel kültler olarak ortaya çıkmış olmasıdır. Kybele'nin Anadolu'da ilkin küp şeklinde kutsal bir meteor taşında somutlaştırılması ile Kubaba adının küp anlamına gelen kube ya da kuba sözcüğünden türemiş olması da mümkündür. Çünkü Kubaba'nın ideg-ramı Hitit alfabesinde eşkenar dörtgen ya da küp biçimindedir[76]. Bu imge Petra'da bulunan küp şeklindeki siyah meteor taşına bağlanabileceği gibi Mekke'de, Kabe'de bulunan meteor taşma da bağlanabilir. Bu da İslamlık öncesinde Ana Tanrıça'nın imgesi olarak burada tapınç görmüş olabileceğini gösterir. Nitekim İslamlığın ilk dönemlerinde Kabe'ye hizmet eden dinsel kişilerin "Yaşlı Kadının Oğulları" diye adlandırıldığı bilinmektedir[77]. Ayrıca, Kubaba çukur kap ya da mağara anlamına da gelebilir, bu da Ana Tanrıça'nın Neolitik Çağ'daki tapınaklarının da Kybele'nin tapınakları gibi mağaralar ya da kayalara yakın yer almasıyla bağlantılıdır[78]. Bir başka görüş de: Troya'da İda Dağı'nda Dardanos'un oğlu olan İdaus tarafından eski bir tapmaktan bu kültün yayılmış olması olasılığıdır. Pindaros, Aristophanes ve

[73] Brixhe1979,s.40
[74] Baring&Cashford 1993, s. 395
[75] Burkert 1979, s. 103
[76] Vermaseren 1977, s. 22
[77] Baring & Cashford 1993, s. 396
[78] Baring & Cashford 1991, s. 396

Euripides'in sözünü ettiği Kybele adı da Kybelon Dağı'ndan kaynaklanmıştır[79]. Heredot Kybele'nin Likya'da adının Kybeba olduğunu söyler[80].

Yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi Kybele adının kökeni konusunda birbirinden farklı birçok görüş bulunmaktadır.

a. Yunanistan'da Ana Tanrıça Kybele

Kybele kültü İ.Ö.V. yy.da Anadolu'dan Yunanistan'a gelir. Bu yıllarda Atina Pelloponnes savaşlarıyla bunalmıştır. (Savaş, yirmi yedi yıl sürmüş (İ.Ö. 431-404) ve İsparta'nın üstünlüğü ile sona ermiştir). Atinalılar içinde bulundukları zor koşullarda bir Anadolu kültü olan Kybele'yi kendi inançları içine taşıyarak ondan yardım ve destek ummuşlardır. Frigya'nm Ana Tanrıçası Kybele'yi kendi şehirlerine getirerek ona büyük bir tapınak yaptırırlar. O sıralarda Delphoi'deki Tanrı Apollon'un rahipleri olan Sibyllalar da bu olayı desteklemişlerdir[81].

Ünlü Yunan tragedya yazarı Sophokles, Kybele için "Her şeyi besleyen", "Her şeyin anası" der. Atinalılar Kybele'yi yeni umutlarla kendi şehirlerine getirerek onu toprak ve bereket tanrıçası Demeter ile birleştirmiş ve bir devlet Tanrıçası olarak benimsemişlerdir. Kybele kültünde zillerin, teflerin çalındığı gürültülü dinsel törenlere çok benzeyen törenlerin Demeter kültü ritüellerinde de olduğu bilinmektedir. Demeter ile Kybele'nin yan yana nişler içine yerleştirilmiş heykelleri de bu iki tanrıçanın, anlamsal yakınlığını göstermektedir. Ancak, Taşoz'da bulunan bir kabartmada Demeter ve Persephone'nin Kybele'ye saygı gösterir durumda betimlendikleri görülmektedir. Bu örnek Kybele'nin Hellen dünyasındaki yerini göstermesi açısından dikkat çekicidir[82]. **(Res:36)** İ.Ö. V.yy. da heykeltıraş Phidias ya da Agorakritas'ın yaptığı iki yanında aslanlar, elinde tefle betimlenen heykel, Atina Metroon tapmağına yerleştirilmiştir.

Hellen dünyasında Kybele, aslanı kucağına almış, tahtında otururken betimlenmiştir**.(Res:37)** Delphoi hazinesinde bir frizde (İ.Ö.550-525) aslanlar tarafından çekilen arabası ile Olympos'u Gigantîara karşı korurken görülmektedir.

[79] Naumann 1983, s. 17
[80] Heredotos 1973, I 80: IV 76
[81] Erhat 1989, s. 394
[82] Vermaseren 1977, s. 36

Bergama'daki Athena tapınağındaki Zeus Atları büyük frizde de aynı sahneyi görüyoruz.

Yunanistan'da Kybele yalnızca bereket ve yaşamın özü anlamında olmayıp Sümer'deki İnanna, Mısır'daki Maat da olduğu gibi adalet kavramı ile de özdeşleşmiştir ve Atina'daki devlet arşivleri Kybele'nin tapınağında saklanmıştır[83]. İnanna, İsis ve Demeter gibi Kybele de tarım ve yasaların bulucusudur.

Atinalılar'in aslında Kybele'nin ne kadar önemli olduğunu ve Deo, Rhea ve Demeter kimliğinde nasıl saygı gördüğünü anlamayarak, dinde yenilikçi olan Kybele rahibine hakaret ettikleri ve onu zorla uzaklaştırdıkları anlatılmaktadır. Buradan da tanrıça'nın öfkesi nedeniyle sakinleştirme çabaları olduğu anlaşılmaktadır.

Pythian Tanrısının rahipleri, onlara Tanrıların Anası'nın öfkesini yatıştırmalarını emretmişti. Söylediklerine göre, Atinalılar'ın tüm resmi evraklarının saklandığı yer olan Metroon, bu amaçla kurulmuştu.

Anadolu'dan Yunanistan'a geçen Ana Tanrıça Kybele, burada da anaların anası olarak bereketi ve tohuma yaşam veren gücü simgelemeyi sürdürmüştür. İ.S. II. - III.yy'lardan bir ilahide ise Kybele, yine yaşamın anası ve öteki Tanrıları var eden güç olarak anılır.

"Yaşamın gıdası
Sen bize sonsuz sadakati ver
Ve yaşam bizi terk ettiğinde,
Sana sığınırız.
Böylece senin yardım ettiğin her şey
Senin rahmine döner
Sadakatinle
Tanrıların gücünü fethediyorsun
Haklı olarak sen aynı zamanda
İnsanların ve tanrıların Anasısın.
Sen olmasan hiçbir şey büyüyemez:
Sen güçlüsün sen tanrıların

[83] Baring & Cashford 1993, s. 394-395

Kraliçesi ve aynı zamanda tanrıçasını

b. Roma'da Ana Tanrıça Kybele

Roma İmparatorluğu'nun Anadolu'ya yayılması ile Ana Tanrıça Kybele Romalılar'ın da "Ana"sı olmuştur. Daha önce Sibyllalar aracılığı ile Atina'ya ulaşan tanrıça, Anadolu ile Atina'nın inançlarını birleştirerek Atinalılar'ın da Ana Tanrıçası olmuştu. Yine Sibylla rahiplerinin önerisi ile Ana Tanrıçanın Roma'ya gittiğini görüyoruz. Bu gidiş aşağıdaki olayla başlamıştır.

Romalılar, Afrika seferine çıkmak üzeredir. İmparatorluğun kurulmasını hazırlayan yayılma politikası gündemdedir. O sırada Kartaca savaşları (İ.Ö. 204) başlamıştır. Romalılar Anibal'le savaşmaktadırlar. Atinalılar'da olduğu gibi Romalılar'da da yeni inançlara gereksinim duyulmaya başlamış olmalı ki onlar da Atinalılar'ın yaptığı gibi Sibyllalar'a başvurmuşlardır. Sibyllalar'ın kitaplarına göre yapılan yorumda, yabancı bir düşman İtalya'ya girince onun yenilmesi ancak İda Dağı'nın kutsal Ana'-sının Pessinus'dan Roma'ya götürülmesi ile mümkün olacaktır[84]. Biliciler bu kehaneti doğrulamışlardır. Bunun üzerine Romalılar Bergama Kralı'na elçiler gönderirler ve tanrıça'nın tapınağında onun kimliğinin somutlaştığı siyah meteor taşının Roma'ya götürülebilmesi için istekte bulunurlar. Bu kutsal taşın Tanrıça'nın Pessinus, Bergama ya da İda Dağı'ndaki kutsal tapınaklardan hangisinde bulunduğu bilinmiyor. Ancak Lukretius ve Ovidius bu kutsal taşın tarihsel yolculuğunu bir yüzyıldan öbürüne İda Dağı'nda bulunan çam ağaçlarından yapılan bir gemi ile gerçekleştirdiğini yazıyorlar. İlginç olan, taşın Roma'ya getirilmesinden bir yıl sonra Anibal'in İtalya'yı terk etmesidir. Bu zaferden sonra aslında Romalılar'a yabancı olan bu tanrıçaya saygı gösterilmeye başlanır ve Kybele aslanların çektiği arabasında Roma sokaklarında görkemli törenlerle tapınç görür. Azra Erhat, Kybele'nin bu kültür etkileşimi ile Roma'ya geçmesini din tarihinde eşine rastlanmayan bir olay olarak değerlendirmektedir[85]. Lukretius, (İ.Ö. 99 - 55) Ana Tanrıça Kybele için Roma sokaklarında yapılan törenler şöyle anlatır:

"Arabasını kendi kutsal yöresinde doğan bir çift aslan çekerdi; görkemli kalelerle kuşatılmış şehirlere güç verdiği için başına mazgallı bir taç giymişti. Hatta

[84] Vermaseren 1977, s. 39
[85] Erhat, s. 1989:202

bugün de bu amblemi taşıyan kutsal Ana'nın imgesi büyük kentlerde korku ile gezdirilmektedir. Eski tapınç törenlerinde çeşitli toplumlar onu İda'nın Anası diye adlandırmışlardır. Tahıl ilkin bu toplumların yaşadığı ülkelerden dünyaya yayılmıştır. Bu nedenle de O'na müzikli törenler düzenlemişlerdir.

Roma'da Kybele'ye saygı gösterilir; ancak, hiçbir Romalı Kybele rahibi olamaz, ya da bu törenlerde yer alamazdı. Roma İmparatorluğu'nda bir devlet dini olarak İsis kültü ile birlikte yan yana yaşamıştır. Roma'da Kybele için yapılan ve kutsal taşın içinde bulunduğu tapınak İ.S.V. yy.'a kadar ayakta kalmışsa da birkaç kez yanarak tahrip edilmiş kutsal meteor taşı ise hiçbir zaman bulunamamıştır.

Roma İmparatorluğu döneminde Troya, Bergama ve Pessinus Kybele'yi ululaştırmış üç tapınç merkezidir. Roma çağı boyunca da bütün şehir, kasaba ve köyler Kybele'ye saygı göstermişlerdir[86].

Vergilius, Aeneas destanında Tanrıça'yı Venüs'ün oğlu Aeneas'ın koruyucusu olarak gösterir. Destanda eski mitosun izleri görülür: Tanrıça'nın oğul sevgilisi olan yarı-tanrı yarı-insan kahraman, Gılgamış ya da Odysseus gibi ölümsüzlüğü elde etmeye çalışır, ölüler diyarına gidip ölümsüzlüğü sağlayacak olan altın dalı getirir. Burada Troya'lı Aeneas, Tanrıça Kybele'ye İtalya'da egemenlik sağlayabilmesi için yalvarır:

"Ey Tanrıların İdalı Yüce Anası, Didyma'yı seven, İlleri kalelerle, aslan koşumlu arabalarla süsleyen beni savaşa yönelten, yardımcım ol, uğur getir Frigyalılar'a, tut ellerinden ey tanrıça, budur dileğim"

(Aeneas X, 252-5)

Ana Tanrıça kavramına açıklık getirmesi açısından Yeni Platoncu Roma İmparatoru Julianus'un, Persler'le savaşmak üzere çıktığı seferde Pessinus'da konakladığı sırada, güzel bir gecede söylediği şu sözler oldukça önemlidir.

"Kimdir o zaman Tanrıların Anası? Tümüyle görünen tanrılara rehberlik eden zeki ve yaratıcı tanrıların kaynağıdır. Yüce Zeus'un hem annesi hem eşidir; büyük yaratıcı ile yan yana ve birlikte vücut bulmuştur. Tüm yaşamın denetimi

[86] Vermaseren 1977, s. 27

ondadır ve varoluşun (zürriyetin) nedeni odur; yapılan her şeyi kolayca kusursuz duruma getirir; acısız doğumu gerçekleştirir ve babanın yardımı ile var olan her şeyi yaratır: Zeus'un yanında tahta çıkan annesiz bakiredir ve tanrıların anasıdır. Hem anlaşılabilen hem de doğaüstü tüm tanrısal öğeleri kendisinde topladığı için bilgili tanrıların kaynağı olmuştur"'.

Bu konuda bir başka Örnek ise İ.S. II-III yy.larda Toprak Ana'ya edilen dualardır; "Kutsal Toprak Ana, Doğanın Anası, ilk yaşamı başlatan ve her gün onu yenileyen, yaşamın özü Kybele, sonsuz bağlılığı bahşeden sen; ve yaşamımızın sonunda sana sığınırız. Senin bahşettiğin her şey yine senin rahmine geri döner"[87] diye ifade edilen dua da Roma'daki Kybele kavramına ışık tutar. Romalılar, bilindiği gibi Hellen Tanrılarını kendi panteonlarıyla bağdaştırmışlardır ve Hellen Tanrıçaları; Hera-Juno; Athena-Minerva; Artemis-Diana; Demeter-Ceres; Persephone-Proserpina, Tanrıları da Zeus-Jüpiter; Hermes-Mercury; Ares-Mars; Apollon-Apoilo adlarıyla Romalılarca benimsenmişlerdir.

Roma'nın Tellus Mater'inin de (Toprak Ana) Yunan Tanrıçası Demeter ile bazı ortak özellikleri vardır. Tohumun toprağa atılıp meyve vermesine kadar olan bütün evreleri denetleyen bir Tanrıça olması nedeniyle Demeter'le yakınlık gösterir.

Bütün bu tanrı ve tanrıçaların kültleri Roma İmparatorluğu'nun her köşesine yayılmıştı. Hatta XII. yy.da hâlâ Fransa'da şatolara Minerva'nın adı veriliyordu ve Tellus Mater'in toprağı ve tohumu kutsaması için hâlâ eski ritüeller sürüyordu.

Kybele ise Roma panteonuna dahil olmakla birlikte bu panteondaki tanrıçalardan daha farklı bir anlam taşımaktadır. Yukarıda görülen İmparator Julianus'un sözleri ve dualardan da anlaşılacağı gibi daha çok evrensel ana kavramını içerir. Anlamsal olarak Hellen dünyasındaki Gaia 'ya yaklaşır.

Romalılar Venüs'e yaptıkları gibi onun heykelini de güllerle süslerlerdi. Roma'da Kybele dinsel törenleri kutlanırken gül yeniden dirilişin simgesi olarak kullanılmaya başlanır. Gül bahçesi de tanrıça'nın kutsal dünyasını ya da gizli boyutunu simgeler. Kybele inancında güller ve aslanlar birliktedirler. Kybele'nin aslanlar tarafından çekilen arabası bu dine bağlı olanlarca güllerle süslenerek Roma

[87] Vermaseren 1997, s. 87

sokaklarında dolaştırılmıştır. Kuzey İtalya'da, Parabiago'da bulunan gümüş bir tabakta Kybele dört aslan tarafından çekilen arabası üzerinde görülmektedir. Onun üzerinde de Güneş Tanrısı'nın dört küçük atı yer almaktadır. Kybele'nin yanında elinde çoban asası ile Attis vardır. Tam karşısında bir dikilitaşa sarılmış yeniden doğuşun simgesi olan yılan bulunmaktadır. Yanında aynı anlamda iki kertenkele vardır. Vermaseren bu kompozisyonu yorumlarken, "Tanrıçanın hükmettiği yalnızca Doğa değildir: Gücü çok daha uzaklara ulaşmaktadır. Zamanın, güneşin, ayın, dünyanın, suyun, denizin ve mevsimlerin merkezinde durmaktadır" der[88].

Roma İmparatorluğu'ndaki Ana Tanrıça imgesi, Kybele, Ceres ve Telius Mater'i bir araya getiren bir görünüm sunar. Bu üçü de toprağın ve ürünün bereketini denetlerler. Ana tanrıça'nın hem evlerde hem de tapınaklarda yer aldığını gösteren pek çok heykel bulunmuştur. Fakat Hristiyanlığın yayılmaya başlaması ile bu figürler şeytan olarak nitelendirilmiş ve bu kötü ruhlar, ifrit heykeller parçalanmış ve kuyulara atılmıştır. Kybele'nin Galya'daki isimlerinden biri de Berecynthia idi. O da araba içinde ve çevresinde dans edip şarkı söyleyen kadınlarla birlikte betimlenmiştir. Bu imge, insanların tek Tanrılı bir din olan Hıristiyanlığı benimseyip bu yeni dine geçmeye başlayarak, eski dinlerini terk ettikleri İ.S. IV. yy.'a kadar sürmüştür[89].

Kybele rahibelerine Melissae da denildiğini biliyoruz. Aynı isim Artemis ve Persephone rahibeleri için de kullanılmıştır. Bu tapınağın rahibeleri de Kybele tapınağındaki törenlerin rahibeleri gibi ziyafetler için kapları taşırlar ve mart ayında Attis için dinsel törenler yaparlardı[90].

İ.S. IV yy.'a ait bir mezar anıtı üzerinde, bir Kybele rahibesinin kocasının mezar taşına yazdırmış olduğu kitabede, kocasına Kybele dinsel törenlerine katılabilmesini sağladığı için teşekkür ettiği görülmektedir. Yazıtta "Törenlere senin desteğinle kabul edildim, benim yaşamdaki günahsız hayat arkadaşım. Didymeion

[88] Vermaseren 1977, s. 72-73
[89] Berger 1985, s. 33-34
[90] Vermaseren 1977, s. 109

Tanrıçası ve Attis tapınağı rahibesi beni kutsal boğanın kanı ile takdis ederek onurlandırdı,"[91] ifadesi yer alır.

Görülüyor ki tarih boyunca gerek Kybele gerek Demeter (Ceres), gerekse Tellus Mater olarak anılan Ana Tanrıça, bir zamanların tüm tanrılarının anası, toprağa, bitkiye, meyveye, tohuma yaşam veren gücü simgeleyerek başladığı tanrısal serüvenini, toprağın karşıtı havanın içerdiği ruhaniliği de bünyesine katarak sürdürmüş ve bir süre Hıristiyanlıkla birlikte yaşamaya devam etmişse de sonunda ona yenik düşmüştür[92].

Ana Tanrıça'nın bu yüzyıllar boyu süren imgesinin Hrıstiyanlıkta süregelen öyküsünü Pamela Berger "The Goddess Obscured" adlı kitabında şöyle anlatır:

"Seville'da Paskalya'dan bir hafta önce düzenlenen Meryem ve İsa'nın çiçeklerle süslenmiş betiminin taşındığı törende, bu betimlerin arkasında kendilerini döverek tapmanlar Kybele ve Attis'in onuruna yapılan törenleri anımsatırlar."

Hristiyanlıkta kutlanan "Kutsal Hafta" (Holly Week) çok eskilerde Kybele ve Attis törenlerinin yapıldığı günlere rastlamaktadır[93]. Sözü edilen bu törenler Ana Tanrıça inancının Hristiyan kültüründeki etkilerinin yüzyılımıza kadar sürdüğünü gösteren önemli bir olgudur. Ayrıca Şii mezhebinden olanların Hz. Ali için yas tutarken kendilerini dövmeleri Ana Tanrıça'nın izlerine İslamlıkta da rastlandığını akla getirmektedir.

c. Efesli "Kybele" (Efes Artemiş)

Antik Çağ'da Batı Anadolu'da Efes'te önemli bir kült olarak görülen "Efes Artemis" kültü de Kybele'nin anlamsal boyutta devamı niteliğindedir. Hellenler bu bölgeye gelmeden önce, Efes yöresinde Lelegler ve Karlar oturmaktaydı. Kimi araştırmacılara göre bu topluluklar Leto adında Semitik asıllı bir Toprak Tanrıçasına tapıyorlardı. Kimi araştırmacılara göre de buradaki tanrıça bütün doğaya egemen olan Kybele idi[94]. Hellenler yaklaşık İ.Ö. X. yy.da Efes'e geldiklerinde, orada kendilerinden önceki halkın taptığı bu tanrıça'yı buldular. Tanrıların anası olarak

[91] Vermaseren 1977, s. 110
[92] Berger 1985, s. 38
[93] Berger 1985, s. 33-34
[94] Çelgin 1986, s. 43

kabul edilen ve kültü çok yaygın olan bu tanrıça'ya bir birleştirme politikası izleyerek (synkretizm) Artemis adını vermişler ve onu Hellenleştirmişlerdir. Bu görüşün yanı sıra Artemis kültünün, özünde, Hititler'den aktarıldığını savlayan bilim adamları davardır[95].

"Efesli Artemis" birçok yönüyle Kybele'yi anımsatır, Artemis'e ilişkin bir metinde geçen "menad", "bakhant", "çılgın", "kendinden geçmiş" sözcükleri, Artemis'in Kybele'ye kadar giden orgiastik karakterini ortaya çıkartmaktadır.

Kybele'nin rahipleri olan Galloslar'ın, Efes Artemis kültünde Megaby-zos adıyla devam etmiş olması olasıdır. Her iki rahip kurulunun üyeleri de hadım idiler; üstelik her iki isim de "büyük" anlamma-gelmektedir[96]. Ayrıca Kybele kültündeki bir rahip sınıfı olan Kouretler'in de Efes'te Artemis kültünde varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz[97]. Yine Kybele kültündeki Metragyrtesler'e, yani gezgin-dilenci rahiplere Perge Artemis kültünde Agyrtes adıyla rastlıyoruz[98].

Ayrıca Efesli Artemis'in de Kybele gibi analık vasıflarının öne çıktığı görülmektedir. Halikarnas Balıkçısı, "doğanın ulu anası", "kraliçe" "hayvanların koruyucusu", "en kutsal", "kurtarıcı" gibi sıfatların, tanrıça'nın analık niteliklerini dile getirdiğini söyler. Göğüslerin çokluğu nedeniyle aldığı "Artemis Polymostos (çok göğüslü Artemis) adının da gösterdiği gibi bolluğu ve bereketi de simgeler. Tüm bu özellikleriyle Kybele'nin bir devamı niteliğini taşır.

Artemis adıyla kültünün ne zaman başladığı kesin olarak saptanamasa da bu tanrıça ve Minos-Girit kültlerinin etkisi altında çeşitli evreler geçirerek, özde, aynı anlamı taşıyan Efesli Artemis kimliğine girmiştir. Bu kimliği somutlaştıran Efes'teki Artemision tapınağında çok memeli, başı-taçlı—gövdesi birçok figürlerle örtülü büyük boy heykel, çok eski bir imgenin geliştirilmiş biçimi olmalıdır. Bu ilksel imge bir "ksoanon", yani hemen hiç yontulmamış bir tahta heykel ya da Pessinus'taki Kybele için olduğu gibi bir "diopetes" yani gökten düşmüş sayılan bir taş idi[99]. Zaman içinde Tanrıça'nın imgesi zenginleşerek, Artemis'in bütün niteliklerini dile

[95] Işık 1999, s. 24
[96] Taşlıklıoğlu 1954, s. 57-58
[97] Çelgin 1986, s. 70
[98] Çelgin 1986, s. 70
[99] Erhat 1989, "Artemis" s. 65

getiren yüklü ve süslü bir heykel olmuştur. Bu heykelin göğüs bölümünde yer alan yumurta biçiminde pek çok memenin, bereketi ve doğurganlığı simgeleyen memeler ya da yumurtalar olduğu savlanır.

Öte yandan antik yazar Pausanias, Artemis'in ilk rahibelerinin Me-lissa (bir arı türü) diye çağrılan Amazonlar olduğunu söyler (Türkoğlu 1986, s. 24). Halikarnas Balıkçısı bu şekillerin kutsal sayılan hurma salkımları olabileceğini ileri sürer (Balıkçı 1997, s. 61).

1980'li yıllarda İsviçreli araştırmacı G.Sheiterle, bunların tanrıça'ya kurban edilen boğaların yumurtalıklarını simgelediğini ileri sürmüştür (Türkoğlu 1986, s. 25). Daha önceleri Çatalhöyük'te kurgulanan Ana Tanrıça mitinde, boğanın Ana Tanrıça'nın yaşam verici gücü olması, daha sonraları da boğanın Ana Tanrıça kültüne çok yakın bir hayvan olarak betimlenmesi, G. Sheiterle'nin bu görüşünü güçlendirir.

Yaratıcı ana olarak Artemis her yıl, hemen her yerde festivallerle kutlanan sayısız nimetlerin bağışlayıcısıdır. Ana Tanrıça'nın bir imgesi olan Efesli Artemis, Tanrıça Kybele'nin Batı Anadolu'da devamı niteliğinde çok etkili bir tanrıça'dır. Çatalhöyük'teki Ana Tanrıçalar'dan Kybele'ye, Kybele'den Artemis'e sürülebilen Ana Tanrıça'nm izinin Artemis'ten sonra Mater Manga ve Meryem Ana'ya kadar uzandığı görülmektedir.

Aziz Paulus Efes'te Hıristiyanlığı yaymaya çalıştığı sırada ilkin büyük bir dirençle karşı konulmuş.Ancak Efesliler giderek kültür tarihinde eşine az rastlanan bir transposition örneği vermişler; inandıkları, tapındıkları büyük tanrıça kendilerine yasak edilince, inançları yüzünden akla gelmeyen işkence ve saldırılara uğrayınca, Meryem'e Artemis'in bütün niteliklerini aktarmışlar; inançlarının özünü korudukları gibi Meryem Ana'yı da yüceltmişlerdir. Onun içindir ki Meryem Ananın Efes'e getirilmesi ve burada Bülbül Dağı'ndaki tapınç yerinde yaşayıp ölmesi olayı, gerçek olsun ya da olmasın, Meryem Ana imgesinin Artemis ile olan ilişkisini ortaya koyar[100] ve Ana Tanrıça inancının çağlar boyunca gelip geçen sayısız toplumlara, yönetimlere, değişmelere karşın sürdüğünü gösterir. Bu olgu kültür sürecinin devamlılığını göstermesi açısından çok önemli bir örnektir.

[100] Erhat 1989, "Artemis"s. 66-67

d. Kybele Dinsel Törenleri

Bu inancın özünde tüm toprak-bereket mitoslarında olduğu gibi ölme-dirilme motifi egemendir. Attis, Kybele dinsel törenlerinin ayrılmaz bir parçasıdır. Attis için ilkbaharda yapılan şenlikler birkaç gün sürer. İlk gün (22 Mart) çam ağacı kesilir, Kybele tapınağına getirilir, orada ona bir tanrı gibi davranılır, yün şeritler ve menekşe çelenkleriyle tapınılırdı. Çünkü menekşelerin Attis'in öldüğü çamın etrafında Attis'in kanıyla sulanarak boy attığına inanılmaktadır. İkinci günün, (23 Mart) törenin, en önemli aşaması olan müzikli ibadetlerin yapıldığı gün olduğu sanılıyor. Üçüncü günün, (24 Mart) kan aşaması diye bilinirdi. Yüce Rahip kolunu kanatır ve bir sunu olarak sunardı. Attis için o gün ya da gece tanrıça'nın betimi önünde yas tutulur, bundan sonra da bu betim saygıyla gömülürdü. Dördüncü gün, (25 Mart) sevinç şenliğiydi (Hilaria), bu günde Attis'in dirilişi kutlanıyordu. Bu kutlamanın ölümünün hemen ardından yapıldığı anlaşılmaktadır. Roma Şenliği Almo deresi kıyısında yapılan bir törenle 27 Mart günü sona ererdi. Tanrıça'nm boğaların çektiği arabası, kendisini simgeleyen betimi ve öteki kutsal eşyaları derede yıkanırdı. Dereden dönünce, araba ve boğalar taze bahar çiçekleriyle süslenirdi. Kybele'nin betiminin yıkanması Frazer'e göre belki bir yağmur büyüsüydü. Kybele rahipleri Roma'da da Pessinus'da olduğu gibi Attis diye adlandırılıyordu[101]. Şehrin sokaklarındaki orgiastik Kybele törenleri ise vecd halinde dövünmek ve rahiplerin hadım edilmesi şeklinde gerçekleşmekteydi.

Tourobolium ya da krinobolium denilen törenlerde boğa ya da koç kurban edilirdi. Törenleri başlatan en büyük Kybele rahip ya da rahibesi kurbanın kesildiği platformda durur ve onun akan kanı ile ıslanırdı. Daha önce sözü edildiği gibi Yunanistan'da ve Roma'da Kybele rahipleri ya da rahibeleri hiçbir zaman Yunanlı ya da Romalı olmazlardı. Bunlar yalnızca Kybele kültünün asıl kaynağı olan Anadolu halkı arasından seçilirlerdi[102]. Romalılar'm Kybele'ye rahip olarak hizmet etmeleri ya da kendilerini hadım etmeleri yasaklanmıştı. Aslında garip elbiseler içinde, flüt,

[101] Frazer 1991, c.L 285, s. 286
[102] Baring & Cashford 1993, s. 406

kaval ve tef çalarak sokaklardaki.törenlere katılan kadınsı tavırlı hadım edilmiş rahipler bir anlamda "biraz da küçümsenirdi[103].

Eski Ahit'te (Tevrat) İlyas Peygamber'in, Baal rahiplerinin, yüksek sesle bağırarak, kendilerini bıçak ya da neşterle keserek bedenlerinden akan kanlarla toprağı sulayan ve bereketi sağlayan yağmurla özdeşleştirmelerini küçümsemesi (I. kırallar 18:28.), sözü edilen bu dönemleri anımsatır.

V. SIZMADA İNANÇ SİSTEMİ

V. 1. Ana Tanrıça Zizimene

Ana Tanrıçaya ilişkin birçok şey Anadolu toprağında, Neolotik Çağ İnsanıyla Çayönü'nde, Nevali Çoride'de, Çatalhöyük ve Hacılarda yaratılmış ve gelenekselleşmiştir[104].

Orta Anadolu'da: Çatalhöyük ve Hacılar, Ana Tanrıça Kültünü kuvvetle hatırlatan malzeme vermişlerdir. Her iki yerleşim yerinden gelen buluntular, din bilincinde güçlü kadın şahsiyetlerinin rol oynadığını düşündürüyor. Bu tanrıçalar Frigyalı Ana Tanrıça'nınkine benzeyen simge sistemleriyle temsil edilmiştir.[105]Belli kadın ve kadın gruplarının öneminin arttığını gösteren bulgulara rastlanmıştır.[106]

Bu gelenek zinciri doğrultusunda tanrıçalar genelde kedigillerden simetrik iki hayvanın korumasındaki tahtlarda oturur gösterilmiştir.[107] En çok tanınan figürler iki leopar yada aslanın desteklediği tahta oturan kadındır**.(Res:38-39)**Bunlar tüm topluluğun güdülerini anlatıyor olabilir.[108]Tanrısallık, saygınlık ve güç gibi kavramların boğa, leopar, akbaba, aslan gibi hayvanlarla simgelendiğini, bunların grubun refahını sağladığı yada grubun bazı üyelerinin saygınlıklarını arttırdığını anlayabiliriz. Burada görülen evrensel bir inanç değil, daha çok kuruluş sürecindeki bir inanç sistemi gibidir Hacılar ve Çatalhöyük'ün kazıldığı dönemde Anadolu'nun Neolotik Çağı hakkında çok az şey biliniyordu, ama o zamandan bu yana Anadolu'da birçok yerleşim yeri araştırılmış, bu bir ana tanrıça kültünün varlığını ileri sürmeye

[103] Burkert 1979, s. 104-105
[104] Işık1999,s.15
[105] Roller 1999,s.46
[106] Roller 1999,s.51
[107] Roller 1999,s.54
[108] Roller 1999,s.56

yetmemekle birlikte, bazılarından dinsel etkinliklerle ilgili olduklarına dair çarpıcı kanıtlar elde edilmiştir.[109]Bunun sonucunda bir ana tanrıçaya inanmanın doğal yada kaçınılmaz olmadığı, aslında özel sosyal yada kültürel şartların ürünü olduğu akla gelmektedir.[110]

Bugünkü adıyla Sızma Eskiçağ'da Zizima veya Zizime olarak adlandırılır.[111]Bu yerleşim yerinin adı Tanrıça Zizimene'den gelmektedir.[112] D.M.Robinson Sızmahöyük'te yaptığı kazılarda Ana Tanrıça Mitri Zizimene için yapılmış bir tapınak aramışsa da böyle bir mimari yapıyla karşılaşmamıştır.Ancak Robinson tarafından yapılan kazılarda ele geçen bir kitabede "Ana Tanrıça Mitri Zizimene" ifadesi geçmektedir.[113] Robinson Sızma ya da Zizime isminin bu tanrıçadan türediğine inanmaktadır.

Burada Ana Tanrıça Zizimene adı altında Kybele'ye tapılıyordu. Meter Zizimene (Zizime Ana)adının, Anadolu'da Ana Tanrıça Tapkısı merkezi olan çeşitli yerlerde karşımıza çıkan Didyma adıyla aynı kökenden geldiği de görülmektedir.[114] Kybeleye ekseriye Didyme, bazen de Zizimene denirdi.[115] Ana Tanrıça'ya simge olan aslan, Çatalhöyük'ten "leopar" benzeriyle başlayarak, aslında onunla özdeşleşen en güçlü yabanıldır.[116]**(Res:38)**Bu çift aslanlar, kapı koruyucu ya da eşanlamdaki kent koruyucu işleviyle Kybele'yi simgeler.[117]

Aynı şekilde Sızmada ele geçen heykelciklerde iki yanında aslan figürü bulunan Tanrıça Zizimene betimlenmiştir. **(Res:40-41-42-43)**Bu betim Pek çok yerde ele geçen Ana Tanrıça Kybele betimleriyle büyük benzerlikler gösterir.En çarpıcı yakın örnek Çatalhöyükte ele geçen ve bugün Ankara Anadolu Medeniyetleri müzesinde sergilenen Kybele figürinidir.**(Res:39)**

Bu bilgilerin ışığında çok kesin olmamakla beraber D.M.Robinson'un yaklaşımını doğru kabul edebiliriz.Gerek Ana tanrıça inancının gelişim evrelerini

[109] Hodder1996,s.3-4
[110] Roller 1999,s.57-58
[111] Bahar 1999,s.19
[112] Ramsay 1960,s.37
[113] Robinson 1927,s.26
[114] Umar 1999.s.20
[115] Ramsay 1960,s.249
[116] Işık 1999,s.12
[117] Bittel 1983,s.203

gerekse ana tanrıça tiplemelerini incelediğimiz zaman Sızma'da ele geçen bulguların burada bir Ana Tanrıça inancının olduğu ve burada tapınım gören Tanrıça Zizimene'nin Ana Tanrıça Kybele'nin isim değiştirmiş hali olduğu düşünülebilir. Yani esasen Sızma'da tapınım gören Zizimene Kubaba'nın, Kybele'nin bir yerleşim yerindeki başka adıdır.Zizimene'de ele geçen her iki stelde de tanrısal öğelerle betimlenmişti. Belediye yakınında eski köy odası olduğu söylenen bir yapının güney ve batı köşelerinde iki heykelcik yer almaktadır. İki heykelcik arasında kalite farkı vardır. Heykelciğin bir tanesi kalitesiz bir işçiliğe sahiptir. **(Res:40)**Yapının güney kısmındaki eser daha kaliteli bir taşa ve işçiliğe sahiptir**.(Res:41)**

Tanrıça yüksekçe bir taht üzerinde yanında tanrısallık ve saygınlığın simgelerinden biri olan aslan figürleriyle betimlenmiştir. Uzun bir kıyafetle betimlenmiştir. Elbise kıvrımları ve etek uçları çok güzel betimlenmiştir.**(Res:42)** Belki bu heykelcikler Robinson'un arayıp ulaşamadığı tapınağa aitti ve tanrıçaya adak olarak yapılmıştı.

Yapılan araştırmalar Sızma'da tapınç gören Zizimene'nin Ana Tanrıça Kybele olduğunu gösteriyor. D. M. Robinson sözünü ettiği tapınağa ulaşabilseydi bu konuda daha net ve somut bilgilere ulaşabilirdik.Bu zamana kadar yapılan araştırmalar bu tezi desteklemekle beraber netleştirilecek ölçüde değildir.Daha geniş araştırmalar ve alanda yapılacak daha sistemli kazılarla gün ışığına çıkan belgelerin bu saptamalara daha çok açıklık getireceğine inanıyorum.

VI. SIZMA BULUNTULARI KATALOGU

Sıra No: 1 Müzen Env. No: 744 Ölçü: Yükseklik: 6.7 cm K. Genişliği: 6.2 cm Cidar Kalınlığı: 0,8 cm Devir: Eski Tunç Çağı Bulunduğu Yer: Konya Arkeoloji Müzesi Adı: Maşrapa Tanımı: Açık kahve hamurlu elde yapılmıştır. Yarıdan itibaren kırık, yuvarlak gövde formlu ağızdan omuza tek kulplu ancak kulp kırıktır. Kısa boyunlu, yuvarlak gövdeli, dipsiz bir kap olup yüzeyi düzgün değildir.	
Sıra No: 2 Müzen Env. No: 761-1 Yükseklik: 7,1 cm K. Genişliği: 4,1 cm Kaide çapı: 3 cm Cidar Kalınlığı: 0,6 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Seramik Kap Tanımı: Kiremit renkli hamurlu elle yapılmış dışa taşkın ağızlı ve ağız kenarları kırıktır. Geniş ve silindirik boyunlu yuvarlak gövdeli olup bir kısmı tahrip olmuştur. Halka kaidelidir. Kaide yer yer kırıktır.	
Sıra No: 3 Müzen Env. No: 761-2 Yükseklik: 6,7 cm K. Genişliği: 4 cm Kaide çapı: 3,6 cm Cidar Kalınlığı: 0,7 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Kesik Gaga Ağızlı Testicik Tanımı: Koyu kiremit renkli hamurlu elle yapılmış ağız kısmı tamamen kırık silindirik boyunlu yuvarlık ve keskin hat gövdeli yuvarlak kaidelidir. Kaide kenarlarında kırıklar mevcuttur. Üzeri koyu kırmızı astar	

cilalıdır.	
Sıra No: 4 Müzen Env. No: 761-3 Yükseklik: 8,5 cm K. Genişliği: 4,3 cm Kaide çapı: 4,1cm Cidar Kalınlığı: 0,9 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Seramik Kap Tanımı: Gri kaba hamurlu elle yapılmış dışa taşkın geniş ağızlı ağız kenarları kırıktır. Silindirik boyunludur. Yuvarlak gövdeli, keskin hatlı yuvarlak kaidelidir. Seramik yüzeyi koyu kahve astarlı olup iyi pişmediğinden bozulmuştur.	
Sıra No: 5 Müzen Env. No: 725 Yükseklik: 6,7 cm K. Genişliği: Kaide çapı: 4,4 cm Cidar Kalınlığı: 0,6 cm Ağız Çapı: 10,6 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Fincan Tanımı: Koyu kiremit renkli hamurlu ve elle yapılmıştır. Geniş ağızlı ve ağız kenarında kırık vardır. Ağızdan gövdeye tek yuvarlak kulpludur. Derin dipli ve halka kaidelidir. Kabın bir kısmı yarıya yakın kırıktır. İki parçanın birleştirilmesiyle restore edilmiştir. İç ve dışı koyu kırmızı astar boyalıdır.	

Sıra No: 6 Müzen Env. No: 767 9,4x8,5 Cidar Kalınlığı: 1,2 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Amforiskos Tanımı: Gri kaba hamurlu bir kabın kulpu olup kulpun üzeri koyu kahverengi astar ile boyanmış insize (kazıma) tekniğinde yapılmış çizgi motiflerle bezenmiştir.	
Sıra No: 7 Müzen Env. No: 727 Yükseklik: 16,5 cm Gövde Genişliği: 15 cm Cidar Kalınlığı: 1,2 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Yumurta Gövdeli Kap Tanımı: Koyu kiremit renkli hamurlu elle yapılmıştır. Düzensiz formludur. Ağzın büyük kısmı yoktur. Yuvarlak gövdelidir. Gövde tahrip olmuştur. Kaidesiz bir kaptır. Üzerinde pembe renkli astar mevcuttur. Yüzey pütürlüdür, yer yer çatlaklar bulunmaktadır.	

Sıra No: 8 Müzen Env. No: 734 Yükseklik: 9 cm Kaide çapı: 3,8 cm Cidar Kalınlığı: 0,6 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Küçük Kap Tanım: Gri hamurlu ve el yapımı bir kaptır. Ağızdan gövdeye tek kulplu yarıya yakın kısmı kırıktır. Yuvarlak gövdeli, gövde üzerinde tek meme mevcuttur. Yuvarlak kaidelidir. Üzeri kırmızı astar boya ile boyanmıştır. Yer yer çatlakları vardır.	
Sıra No: 9 Müzen Env. No: 743 Yükseklik: 7,2 cm Cidar Kalınlığı: 0,9 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Emzikli Kap Parçası Tanım: Koyu kiremit renkli hamurlu yarıya yakın kırık çatlakları olan el yapımı üzerinde yarısı kırık emziği bulunan bir kaptır. Yanma nedeniyle siyahlaşmalar mevcuttur. Üzerinde pembemsi bir astar mevcuttur.	
Sıra No: 10 Müzen Env. No: 744 Yükseklik: 6,7 cm Cidar Kalınlığı: 0,6 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Testicik Tanım: Kahverengi hamurlu el yapımı yarıdan kırıktır. Kısa boyunlu tek kulpludur. Gövde geniştir. Düz diplidir. Pembemsi bir astarla kaplanmıştır. Yüzeyi pürüzlüdür.	

Sıra No: 11 Müzen Env. No: 758 16 cmx12,7 cm Cidar Kalınlığı: 2,2 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Büyük Kap Parçası Tanım: Gri kaba hamurlu elle yapılmış bir küpün kırık ağız parçasıdır. Dudak altında stilize bir hayvan motifi kabartmalı olarak yapılmıştır. Baş kısmı dudak kenarının hemen alt kısmında gözü nokta şeklinde verilmiş. Uzun kuyruklu ön ve arka ayakları düz bitişik biçimde verilmiştir. Muhtemelen bir tilki betimidir.	
Sıra No: 12 Müzen Env. No: 739 Yükseklik: 8,3 cm Gövde Çapı:6,8 cm Kaide çapı: 2,9 cm Cidar Kalınlığı: 0,64cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Testicik Tanım: Koyu gri hamurlu el yapımı ağız tamamen kırık, omuzda kırık bir kulp yeri vardır. Yuvarlak gövdeli ve düz diplidir. Yüzey siyah bir astarla kaplanmış olup pütürlüdür.	
Sıra No: 13 Müzen Env. No: 768 Yükseklik: 5,5 Ağız Uzunluğu: 8,5 Cidar Kalınlığı: 6,6 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Kesik Gaga Ağızlı Testi Tanım: Kiremit renkli hamurlu el yapımı gaga ağızlı bir kabın sadece ağız ve boyun kısmıdır. Ağızdan başlayan kırık tek kulpludur. Üzeri kırmızı renkli astar boyayla kaplanmıştır.	

Sıra No: 14 Müzen Env. No: 784 Boy: 13,5 cm Genişlik: 15,4 cm Kalınlık: 4,5 cm Devir: Eski Tunç Adı: Ocak Altlığı Tanım: Kült ocak altlığı. Kiremit-renkli hamurlu elle yapılmış iki tarifi stilize insan başı şeklindedir. Orta kısmı delikli ve tutamak şeklinde yapılmıştır. Kırık parçalardan yapıştırılarak tamamlanmıştır. İnsize bezeme tarzı görülür.	
Sıra No: 15 Müzen Env. No: 376 Yükseklik: 15,5 cm Karın çapı: 12,5 cm Cidar Kalınlığı: 0,5 cm Devir: Eski Tunç Adı: Kesik Gaga Ağızlı Testicik Tanım: Koyu kiremit renkli hamurludur. Ağız yarıdan itibaren kırıktır. Silindirik boyunludur. Ağızdan omuza tek yuvarlak kulpludur. Omuz üzerinde iki adet yan yana meme şeklinde kabartma mevcuttur. Yumurta gövdeli ve düz dipli bir kaptır. Üzerinde kahverengi astar boya vardır. Yüzeyi yer yer yıpranmıştır.	
Sıra No: 16 Müzen Env. No: 791-2 Yük: 22 cm Devir: Eski tunç Adı: Havan Eli Tanım: Yeşilimsi taştan yapılmış silindir biçimli üst kısmı daha ince alt kısmı daha kalın yapılmış bir ezme taşıdır.	

Sıra No: 17 Müzen Env. No: 766 Yükseklik: 2,3 cm Ağız Çapı: 6 cm Cidar Kalınlığı: 0,7 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Süzgeç Tanım: Kiremit renkli hamurlu tabak şeklinde elle yapılmış süzgeçli küçük bir kaptır. Düzensiz ağız kenarları orta kısmı ve yanları delikli dipten ağza doğru çizgi bezemeler mevcuttur. 9 adet deliği bulunmaktadır. Ağız kenarlarında kırıkları mevcuttur.	
Sıra No: 18 Müzen Env. No: 793 Yükseklik: 4 cm Üst mühür çapı: 3,3 cm Alt mühür çapı: 2,7 cm Devir: Eski Tunç Adı: Mühür Tanım: Gri hamurlu elle yapılmış 2 taraflı damga mühür olarak kullanılmış. Gerek üst gerekse alt mühürde kırıklar mevcuttur. Üst mühür kenarları çentik şeklinde tüm çevreyi dolaşmakta ortada kazımayla yapılmış tam anlaşılamayan bazı motifler yer alır. Alt mühürde ise büyük artı motifi çevresinde çarpı işaretini andıran 2 adet motif görülür.	
Sıra No: 19 Müzen Env. No: 723 Yükseklik: 5,5 cm Ağız Çapı: 9,5 cm Cidar Kalınlığı: 0,6 cm Devir: Eski Tunç Adı: Fincan Tanım: Gri hamurlu elle yapılmış kaba görünümlü bir kaptır. Geniş ağızlı olup ağız kenarlarının bir kısmı kırıktır. Derin dipli düz kaidelidir. İç ve dış kısmında kahverengi astar boya vardır. Yüzey pişmeden dolayı pürüzlüdür.	

Sıra No: 20 Müzen Env. No: 724 Yükseklik: 6,7 cm Ağız Çapı: 11,1 cm Kaide Çapı: 4,1 cm Cidar Kalınlığı: 0,7 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Riton Tanım: Geniş ağızlı ağız kenarları kırıklıdır. Ağız kenarlarında paralel çizgiler içerisinde nokta benekler mevcuttur. Gövdede iç içe daireler ve nokta bezemeler vardır. Gövdenin bir yerinde ağaç stilize olarak yapılmış, sol yanında nokta bezemeler onun bitişiğinde yarım dairesel motifler mevcuttur. Derin dipli, yuvarlak kaidelidir. İnsize bezeme usulünde yapılmıştır. .	
Sıra No: 21 Müzen Env. No: 732 Yükseklik: 11,4 cm Karın genişliği: 10,7 cm Kaide çapı: 5 cm Cidar Kalınlığı: 10,8 cm Devir: Eski Tunç Çağı Adı: Fincan Tanım: Açık gri hamurlu elle yapılmıştır. Küçük tek kulpludur. Yuvarlak gövdeli, aşağıdan gövdeye büyük ölçüde kırıktır. Düz diplidir. Yüzeyi kahverengi astar boya ile kaplıdır. Kaba hamurlu olduğu için yüzeyi pütürlüdür. Yangın nedeniyle bazı yerler siyahlaşmıştır.	

Sıra No: 22 Müzen Env. No: 789-2 Boy: 2 cm Çap: 2,3 cm Devir: II. Bin Adı: Ağırşak Tanım: Gri hamurlu 2 tarafı delik ağırşaktır. Üzerinde diegonel üçlü çizgi benekler bulunmaktadır. Boşluklarda üçlü paralel çizgi motiflerle doldurulmuştur.	
Sıra No: 23 Müzen Env. No: 771 Yükseklik: 18cm Gövde Genişliği: 7,6 cm Cidar Kalınlığı: 0,7 cm Devir: Asur ticaret koloni çağı Adı: Rölyefli Kap Tanım: Kiremit renkli hamurlu ağız kısmı ve karşılıklı iki kulpu kırık, dibe doğru daralan gövdeli, yuvarlak kaidelidir. Kaide kısmı kırıktır. İki parçadan yapıştırılmıştır.	
Sıra No: 24 Müzen Env. No: 728 Ölçü: Yükseklik: 13,6 cm K. Genişliği: 15 cm Cidar Kalınlığı: 0,8 cm Devir: Demir Çağı Adı: Maşrapa Tanımı: Gri hamurlu geniş ağızlı boyunsuz omuzdan gövdeye tek ve geniş şerit kulplu gövdenin yarıya yakını kırıktır. Omuz altında birbirine paralel iki adet yiv dolanmaktadır. Üzerinde kaba siyah astar mevcuttur.	

Sıra No: 25 Müzen Env. No: 770 Boy: 5,2 cm En: 9 cm Cidar Kalınlığı: 0,5 cm Devir: Demirçağ Adı:Testi Ağızlı Tanımı: Gri hamurlu çarkta yapılmış bir kabın ağız ve kulp parçasıdır. Ağız dışa genişleyen formlu boyunsuz başlıklı omuzda çift şerit kulpludur. Kulplar kırık bir kaptır.	
Sıra No: 26 Müzen Env. No: 760 Yükseklik: 6,5 cm Ağız çapı: 6,8 cm Cidar Kalınlığı: 0,5 cm Devir: Demir Çağı Adı: Testi Boyun Parçası Tanım: Gri renk hamurlu çark yapımı bir testinin ağız kısmıdır. Geniş ağızlı, ağız kenarlarında kısmen tahribatlar mevcuttur. Dışa taşkın dudaklı, karşılıklı boyunda iki kulpludur. Kulpun yarıdan fazlası kırıktır. Üzeri kaba gri astarlıdır.	
Sıra No: 27 Müzen Env. No: 790 Çap: 8,2 cm Yükseklik: 2,9 cm Devir: Demirçağı Adı: Ağırşak Tanım: Elle yapılmış düzensiz bir formdadır. Yuvarlak fontlu ortası delik üst kısmında 9 adet baskıyla yapılmış daire motifleri vardır.	

Sıra No: 28 Müzen Env. No: 757 21 cmx11,7 Cidar Kalınlığı: 2,2 cm Devir: Demir Çağı Adı: Kap Parçası Tanım: Gri kaba hamurlu elle yapılmış dudak kenarı dışa sarkmış bir kap parçasıdır. Gövde ve boyun arasında kabartma stilize bir hayvan tasviri vardır. Hayvanın göz kısımları oldukça çukur ve yuvarlak biçimli ağız ve burun kısmı kırıktır. Ayaklar düz şekilde verilmiştir. Uzun bir kuyruğu vardır.	
Sıra No: 29 Müzen Env. No: 748 Yükseklik: 4,5 cm Ağız çapı: 3,9 cm Cidar Kalınlığı: 0,8 cm Devir: Demir Çağı Adı: Testicik Tanım: Gri hamurlu el yapımı ağız kenarları tamamen kırık boyunsuz dar dairesel gövdeli düz dip kısmı çok yıprandığı için boya kalmamıştır. Üzeri siyah astar boyayla boyanmıştır.	
Sıra No: 30 Müzen Env. No: 781 Boy: 7,1 cm En: 4 cm Cidar Kalınlığı: 0,6 cm Devir: Demir çağı Adı: Çanak Parçası Tanım: Boz toprak renkli hamurlu bir kap parçası olup üzerinde açık bej renkli astar üzerine koyu kahverengi renkli geometrik bezemeler görülür.	

Sıra No: 31 Müzen Env. No: 778 7,7 cmx6,6 cm Cidar Kalınlığı: 1,8 cm Devir: Demir çağı Adı: Kap Parçası Tanım: Kiremit renkli hamurlu çarkta yapılmış, bir seramik parçası olup, beş renkli astar üzerine kare şeklinde dama motifler vardır. Bazı motifler kahverengi boyayla yapılmıştır. Yer yer boyalar yıpranmıştır.	
Sıra No: 32 Müzen Env. No: 731 Yükseklik: 8,1 cm Ağız Çapı: 8,2 cm Karın Genişliği: 8,2 cm Cidar Kalınlığı: 0,5 cm Devir: Demir çağı Adı: Maşrapa Tanım: Koyu kiremit renkli hamurlu geniş ağızlı olup ağzın bir kısmı kırılmıştır. Dışa hafif taşkın dudaklı boyunsuz yuvarlak gövdeli olup gövdenin üçte biri yoktur. Kulp kırılmıştır. Gövdede paralel üç hat şeklinde daireler mevcuttur. Kaidesiz bir kaptır. Koyu kahve astar boyalıdır.	
Sıra No: 33 Müzen Env. No: 726 Yükseklik: 17,3 cm Cidar Kalınlığı: 1,4 cm Devir: Demir çağ Adı: Fincan Tanım: Gri hamurlu, çarkta yapılmış, geniş ağızlı, boyunsuzdur. Yarıdan itibaren kırık omuz ve gövde arasında, geniş tek kulplu keskin hat gövdeli, düz diplidir.	

Sıra No: 34 Müzen Env. No: 747 Yükseklik: 4 cm Ağız çapı: 10,3 cm Cidar Kalınlığı: 0,6 cm Devir: Demir çağ Adı: Dibek Tanım: Gri kaba hamurlu geniş ağızlıdır. Ağız kenarında akıtacı vardır. Sığ diplidir. Yarıya yakın kısmı kırık, üç ayaklı bir kaptır.	
Sıra No: 34 Müzen Env. No: 775 7,3x5 cm Cidar Kalınlığı: 0,5 cm Devir: Helenistik Adı: Kap Parçası Tanımı: Kiremit renkli hamurlu, çarkta yapılmış bir kabın ağız parçasıdır. İç kısmında koyu kahve astar dış kısmında siyaha yakın astar boya mevcuttur. Üzerinde kabartma olarak yapılmış spiral motifi yer almaktadır.	
Sıra No: 35 Müzen Env. No: 777 9 cmx8,2 cm Cidar Kalınlığı: 0,4 cm Devir: Helenistik Adı: Kap Parçıs Tanımı: Kahverengi hamurlu çark yapımı bir kabın ağız parçasıdır. Ağız kenarı kahverengi astar boya ile boyanmıştır İç kısmı kahverengi astarlı, dış yüzeyi bej astar üzerine kahverengi üçlü dairesel motiflerle bezenmiştir..	

Sıra No: 36 Müzen Env. No: 780 7,9x5,4 Cidar Kalınlığı: 0,5 cm Devir: Helenistik Adı: Çanak Parçası Tanım: Boz toprak renkli hamurlu ve çarkta yapılmıştır. Dudak kenarında koyu kahve boyalı bordör ve altında iki dairesel motif görülür. Bunların altında zigzag motifleri ve açık kahverengi renkli bir birine paralel dairesel çizgi motifleri mevcuttur. İç kısmı koyu kahve astar boyalı, dış yüzeyi de bej astar boyalıdır.	
Sıra No: 37 Müzen Env. No: 772 Yükseklik: 5,5 cm Genişlik: 17,6 cm Cidar Kalınlığı: 0,8 cm Kaide Çapı: 9,8 cm Devir: Helenistik Adı: Tabak Tanım: Kiremit renkli hamurlu çarkta yapılmış geniş ağızlı sığ dipli yarıdan fazlası kırık durumda olan tabağın yuvarlak kaidesi mevuttur. İçi ve dışında kahverengi astar boya mevcuttur. Tabağın orta dip kısmında koyu ve açık kahve renklerde küçükten büyüğe doğru dairesel motifle işlenmiştir. 2 kırık parçadan yapıştırılmıştır.	

Sıra No: 38 Müzen Env. No: 756 Yükseklik: 6,5 cm Genişlik: 17,4 cm Kaide Çapı: 6,3 cm Cidar Kalınlığı: 0,5 cm Devir: Helenistik Adı: Fincan Tanım: Kahverengi hamurlu ve çarkta yapılmıştır. Geniş ağızlı ve ağız kenarı koyu kahverengi ve kahverengi astar boyalıdır. Ağız dış kenarları açık ve koyu kahve astar boyalıdır. Derin diplidir. En dipte spiral motifi onun etrafında birbirine paralel üç daire motifi vardır. Koyu kahverengi boya ile boyanmıştır.	

VII. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Konya şehir merkezine 30 km. mesafede olan Sızmahöyük Lykonia bölgesinden, Doğu Frigya bölgelesine geçiş güzergâhında bulunur. Dağlar arasında bir vadide yer alan höyüğün Tarihsel geçmişi Kalkolitik çağlara kadar dayanır. Tarihsel süreçler içinde aktif olarak yerleşim görmüştür.

Sızma Höyük'te 1924 yılında D. M. Robinson tarafından gerçekleştirilen kazı ve 1941 yılında R. O. Arık ve ekibinin yaptıkları araştırma gezisinde Kalkolitik Çağ' dan başlayarak, Klasik Çağlara kadar uzanan geniş bir dönemi kapsayan keramik parçaları saptanmıştır. Son yıllarda H. Bahar'ın Konya çevresinde yaptığı yüzey araştırmaları ve incelemeler de bölgenin eski çağına önemli katkılar sunmaktadır. Bu araştırmalar sonucunda Sızma'nın, Güneybatı, Batı Anadolu ve-Ege kültürleriyle yakın ilişkisi olduğu anlaşılmıştır.

Höyük coğrafi şatlarından dolayı çok fazla büyüyüp gelişemediğinden çevresindeki pek çok merkezlere göre geri planda kalmıştır. Ancak gerek yaptığımız yüzey araştırmaları, gerekse müze araştırması sonucunda Sızmahöyüğün çok geniş ve zengin bir tarihsel sürece sahne olduğunu söyleyebiliriz. Höyükte bulunan farklı dönemlere ait renkli malzemeler bu bölgeyi araştırma için daha cazip hale getirmektedir. Robinson'un yapmış olduğu sistemsiz kazılar bölgenin arkeolojik açıdan değerlendirilmesi için yeterli değildir. Bu bölgede daha geniş çapta arkeolojik araştırmalar yapılması gerekmektedir. Burada yapılacak daha sistemli ve geniş kapsamlı bir kazının sonucunda arkeoloji bilimi için önemli verilere ulaşılacaktır.

Robinson tarafından 1924'te yapılan kazı ile arkeoloji dünyasının tanıdığı höyüğün verdiği malzemeler bugün Konya Arkeoloji Müzesinde bulunmaktadır.

Höyükte ele geçen keramik malzemeler Konya'nın Kuzeybatısında yer alan höyük malzemeleriyle benzerlik göstermektedir. Ayrıca Pisidya bölgesindeki yerleşmelerde de Sızmahöyük malzemelerinin yakın örnekleri görülür.

Konya Arkeoloji Müzesinin depolarında bulunan Demirçağ kap parçaları bölgenin en renkli keramikleridir.Bu kaplar içindeki gri keramikler daha çok Batı-Güneybatı Anadolu ve Orta Anadolu ile ilişkilendirilebilir.Eserlerin formlarını değerlendirdiğimiz zaman Gordion kaplarına benzetilebilir.Höyük Roma döneminde

de aktif yerleşime sahne olmuştur.Bu sonuca bölgede Roma Dönemine ait bolca keramiğin olmasıyla varıyoruz.

Sızma Höyük'te yaptığımız yüzey araştırmaları sonucu elde ettiğimi/, keramik parçalan; bölgede bilhassa Lâdik, Sarayönü, Ilgın, Karapınar dolaylarındaki yerleşmelerde bulunan keramiklere form bakımından yakınlıklar göstermektedir. Bu durum Sızma'nın tek kalmış bir istasyon olmayıp, bölge yerleşmeleriyle etkileşim halinde bir merkez olduğunu göstermektedir.

Elde ettiğimiz keramik parçalarının hamurlarının oldukça geniş bir renk yelpazesi oluşturduğu görülmektedir. Açık kahverengi, kahve ve koyu kahverengi tonda olanlar olduğu gibi kiremit, açık gri, gri ve koyu gri hamurlu renklerle de karşılaşmaktayız. Keramik hamurlarında kum, mika, saman gibi bolca katkı malzemesi bulunmaktadır. Malzemelerin pişme dereceleri oldukça değişken bir durum sergilemektedir. Elde ettiğimiz keramik parçaları içinde çark yapımı olanlar olduğu gibi, el yapımı olanlar da bulunmaktadır. Çok ince işçilik örneği gösteren oldukça kaliteli ve oldukça zengin formlara sahip keramikler de vardır.

Höyükte yaptığımız yüzey araştırmalarında elde ettiğimiz keramiklerden, kalın profilli, ağız formu dışa dönük, el yapımı bir parçanın (Çizim I.1) benzerlerini bölgede Gümüşlü, Ertuğrul M, Karasevinç ve Karaköy-Küllük yerleşmelerinde görebilmekteyiz. Ayrıca Pisidya Bölgesinde Polat tepesi yerleşmelerinde de bir benzerine rastlıyoruz.

Yine el yapımı, yakın form özelliği gösteren, daha dik duruşlu ve dışa kıvrılırken kalınlaşan, şişkin bir parçanın (Çizim I.7) benzerine Pisidya bölgesinde Çiğirkankaya6'1 yerleşmesinde rastlıyoruz. Dik duruşlu ve gövdeden itibaren dışa kıvrılan ince profilli bir el yapımı parçanın (Çizim II.8) benzerini de bölgede Gümüşlü Pisidya'da da Kuruçay vb yerleşmelerinde buluyoruz. Bu keramiğin form olarak yakın bir örneğini de Antalya'da Karain mağarası buluntuları içinde görüyoruz.

El yapımı olan, dışa dönük, ağız kenarına doğru inceltilmiş ve içe bakan iki parçanın (Çizim I.3,11) benzerlerini bölgede Gümüşlü, Aşağıçiğil, Konar, Çebişli, Çeşmecik yerleşmelerinde rastlıyoruz. Pisidya bölgesinde de bu keramiklerin bir

benzerini görüyoruz. Yine bu keramiklerin benzerlerini Beycesultan'da ve Konya ovasında Çatalhöyük'te de görüyoruz. Bu formu veren bir başka benzer keramiği Antalya yakınlarındaki Karain mağarası Geç Kalkolitik kapları içinde görüyoruz. Aynı duruşa sahip olan ve ağız kenarına doğru fazla inceltilmemiş bir diğer keramiğin (Çizim I.6) benzerini yine bölgede Osmancık, Gümüşlü ve Çeşmecik'te bulabiliyoruz. Ağız kenarına doğru inceltilmeden yapılmış aynı duruşlu içe dönük bir diğer parçanın (Çizim I. 4) yakın örnekleri de bölgede Başhöyük, İrmelik, Gümüşlü ve Doğanhisar-Karahöyük'te karşımıza çıkıyor. Bu parçanın bir benzerini Pisidya bölgesinde Mürseller yerleşmesinde görebiliyoruz. Yalın form örneği gösteren bir benzerini de Antalya Karain'de görüyoruz, Yine el yapımı yayvan bir çanak parçasının (Çizim I. 14) yakın örneklerini Pisidya bölgesinde Beycesultan ve Kuruçay'ın Geç Kalkolitik Çağ kapları içinde görebiliyoruz.

Form olarak dik duruşlu ve omuz bölgesinden dışa çekik, içe dönük, kaba işçilikli bir parçanın (Çizim I. 12) benzerlerini bölgede Başhöyük, Erruğrul, Gümüşlü w ve İrmelik'te görüyoruz. Yine dik profili, ağıza doğru hafif inceltilmiş, kaba işçilikli bir parçanın (Çizim I. 13) benzerlerini Karaköy -Küllük, Karahöyük n, Gümüşlü, İrmelik, İmircik ve Dedehöyük'te rastlıyoruz. Bu keramiğin bir benzerine Pisidya bölgesi yerleşmelerinden Yakalar Höyük'te de rastlıyoruz. Dışa çekik ve omuz bölgesinde oldukça kalınlaştırılmış bir parçanın (Çizim II. 9) benzerini de yine bölgede Kuyulusebit'de görüyoruz. El yapımı, dışa dönük, alttan itibaren tüm' gövde oldukça dışa çekilen, ağız kenarına doğru inceltilmiş bir keramiğin (Çizim I. 2) benzerini, bölgede Baş höyük ve Çayırhöyük'te görüyoruz. Bu keramiğin bir benzerine Beycesultan'ın Geç Kalkolitik Çağ kapları içinde rastlıyoruz.

Höyükteki incelemelerimizde bulduğumuz açık kahverengi hamurlu ve kendinden astarlı, dışa çekik duruşlu, ağız kenarından hafif içe çekilen iki keramik parçasının (Çizim 1. 10, Çizim 4.53) hem el yapımı, hem de çark yapımı örneklerini bölge yerleşmelerinde görebiliyoruz. Bu formu veren keramik örneklerine bölgede Yobaltlık, Ertugrul, Çebişli ve Akdoğan' da rastlıyoruz. Ayrıca Pisidya bölgesinde Burdur, Yakalar, Kağılcık Höyüklerinde ve Beycesultan'da Gordion'da ve Karatepe' de bu keramiklerin Demirçağ örneklerini görebiliyoruz. Yine bu keramik örneğinin

yakın bir benzerine Orta Anadolu'da Kırşehir ili sınırlan içindeki Hanyeri höyükte rastlıyoruz.

Kahverengi hamurlu, omuzdan itibaren içe çekilmiş, içe dönük bir barçanın (Çizim 2. 23) benzerini Büyük Höyük'te (Kadınhanı) görüyoruz. Bu keramiğin form olarak hafif benzerine Gordion'da da rastlıyoruz. Yine içe dönük, ağız kenarı çokça içe çekilmiş bir parçanın (Çizim 2. 24) benzerlerine de bölgede Büyük Höyük ve Kökez Höyük'te (Kadınhanı) rastlıyoruz.

Ağızda şişkinlik yapan, içe dönük, ağız kenarı içe çekik bir parçanın (Çizim 2. 21) benzerini bölgede Ertuğrul ve Karasevinç'te görebiliyoruz. Yine buna benzer bir keramiğin (Çizim 2. 18) benzerine bölgede Samıt Höyük'te" rastlıyoruz. Buna benzer, biraz daha dik profilli bir diğer keramiğin (Çizim 2. 22) benzerine bölgede S. Karatepe' de rastlıyoruz. Ağız kenarında şişkinlik yaparak dışa çekilmiş, dik kenarlı ağız kenarlı, içe dönük bir keramiğin (Çizim 1. 16) benzerini bölgede Dedenin Höyük ve Başhöyük'te görüyoruz. İçe dönük, ağız kenarı oldukça şişirilmiş bir parçanın (Çizim 5. 67) benzerine bölgede Gümüşlü Höyük'te rastlıyoruz. Yine şişkin ağız kenarlı, dışa çekik, ağız altında inceltilip tekrar kalınlaşarak içe doğru çekilen, gri hamurlu bir keramiğin (Çizim 3. 36) benzerine İbrahim Dede l:5 ve Boğazkent (Reşadiye) Höyüklerinde rastlıyoruz. Şişkin ve kesik ağızlı, dışa çekik, ağız altında yivli bir diğer keramiğin (Çizim 2. 31) benzerini bölgede İbrahim Dede yerleşmesinde soruyoruz. Ayrıca bu form özelliklerine yakın Karatepe'de de bir keramik görülmektedir. Dışa çekik, ağızda şişkinlik yapan, ağız kenarı, hafif içe çekilmiş, yine bir öncekine benzeyen, gri hamurlu bir keramiğin (Çizim III.48) benzerlerini bölgede Kızılışıklı, Mahmuthisarı ve Aşağı Çiğil yerleşmelerinde görüyoruz. Bu tür ağızda şişkinlik yapan, ağız kenarı çekik kaplar Geç Antik Çağ' a tarihlenmektedir.

Höyükte bulduğumuz yayvan, geniş ağızlı, ağız kenarına doğru kalınlaşarak hafif şişkinleşen bir keramik parçasının (Çizim II. 25) form olarak benzerini Mersin Yümüktepe'nin Hitit dönemine tarihlenen kapları içinde görüyoruz. Buluntular içerisinde içe dönük, hafif içe doğru çekilmiş, boyun kısmında dil şeklinde dışa doğru çekilen form özelliği gösteren keramiklerin (Çizim II. 32, III. 41, IV. 70) yakın bir benzerine Gordion" da rastlıyoruz. Bunlar gibi içe dönük, boyun kısmından dışa

çekilirken içe bakan hafif bir omurga yapan keramiklerin (Çizim III. 45, IV. 68) hafif benzerini bölgede Kaleköy Klasik Çağ kapları içinde görüyoruz. İçe yatı, boyundan dışa çekilirken ağıza doğru daha şişkin bir görünüm veren parçanın (Çizim III. 35) benzerlerini ise bölgede Şarampol tepe ve D. Karahöyük'te görüyoruz. İçedönük, ağıza doğru hafif dışa çekilen dik duruşlu bir keramiğin (Çizim III. 33) benzerine Karatepe'de rastlıyoruz.

Yayvan duruşlu, ince profilli, ağız iç kenarında omurga yaparak dışa çekilen bir kap (Çizim III. 44) bölgedeki Mahmut Hisar'ında bulunan bir Klasik Çağ kabına benzerlik göstermektedir. Yine ağız formu buna benzeyen, daha dik duruşlu ve ağız kenannda kesik bir diğer keramiğin (Çizim III. 42) benzerini bölgede Kurşunlu Kale'de görüyoruz. İçe dönük, dik profilli, ağız kenan omurga yaparak dışa çekilmiş, yivli bir diğer parçaya (Çizim IV. 49) yakın görüntü veren bir keramiği Gordion'da görmekteyiz.

Dik formlu, hafif dışarı çekilmiş, ağıza doğru kalınlaştırılarak ağzı dışarı çekilmiş bir kabın (Çizim IV. 54) yakın benzerlerini bölgede Çeşmelisebil ve İbrahim Dede'de görüyoruz. Gri hamurlu ve açık kahverengi astarlı, çark yapımı bu keramiğe form olarak benzeyen el yapımı bir örneği bölgede Mahmut Hisarı'nda görüyoruz. Ayrıca bu keramiğe hafif benzerlik gösteren Gordion'da da bir keramik mevcuttur. Kahverengi hamurlu, dik formlu, ağızda şişkinleştirilerek, ağız kenarı dışa çekilmiş iki keramiğin (Çizim IV. 59, 63) yakın form veren benzerlerine bölgede Gümüşlü ve Kaleköy-Eskiköy' de rastlıyoruz. Yine dik formlu, kahverengi hamurlu, ağızda hafif dışa yatık, kesik ağızlı bir diğer keramiğin (Çizim IV. 55) bölgede benzerlerine Çeşmelisebil ve Kuyulusebil'de rastlıyoruz.

Omuzda keskin omurgalı, ağızda şişkinlik yaparak ağız kenarı dışa çekilmiş bir parçanın (Çizim IV. 51) benzerlerine bölgede Başhöyük ve Büyük Höyük'te ve ayrıca Gordion' da rastlıyoruz. Yine ağzı dışa çekilmiş, kahverengi hamurlu, ağıza yakın hafif omurgalı bir diğer keramiğin (Çizim IV. 60) benzerini bölgede Dedenin Höyük'te görüyoruz. Yine açık kahverengi hamurlu, ağızda şişkinleştirilerek dışa çekilmiş, omuzda çok hafif omurgalı bir diğer keramiğin (Çizim V. 65) benzerine bölgede Karatepe'de rastlıyoruz. Ağızda hafif şişkin, ağız altında incelerek, gövdeye doğru tekrar kalınlaştırılmış ve içe çekilmiş açık kahverengi bir keramiğin (Çizim V.

71) benzerlerine bölgede Büyük Höyük ve Kızılışık'ta, ayrıca yakın form örneği gösteren bir benzerine de Gordion'da tesadüf ediyoruz.

Höyükte bulduğumuz, koyu gri hamurlu, omuzda omurga yaparak içe çekilmiş, ağıza doğru dikleştirilmiş bir keramiğin (Çizim III. 34) bölgede Çeşmelisebil yerleşmesinde yakın örneğiyle karşılaşıyoruz. Açık kahverengi hamurlu, omuzda dik omurgalı ve içe çekilmiş, ağızda dikleştirilmiş, kesik ağızlı bir diğer keramiğin (Çizim III. 47) hafif benzerine Gordion'da tesadüf ediyoruz. Gri hamurlu, ince profilli, içe dönük, ağzı omurga yaparak dışa çekilmiş bir keramiğin (Çizim II. 28) benzerine de Karatepe' de1"1 rastlıyoruz. Koyu gri hamurlu, dışa çekilmiş, ağıza doğru yukarı çekilen, yuvarlak ağız kenarlı bir keramiğin (Çizim II. 29) benzerlerine de bölgede Çeşmelisebil'de" , Gordion' da '" ve Karatepe' de rastlıyoruz. Yine gri hamurlu, dışa çekik, ağıza doğru dikleştirilmiş, kesik ağızlı bir diğer keramik parçasının (Çizim II. 30) yakın örneklerini bölgede Kökez Höyük ve Dedenin Höyük'te, ayrıca Gordion ve Karatepe'de görüyoruz.

Açık gri hamurlu, kalın profilli, dışa çekik, omuzda hafif omurga yaparak yukarı dik çekilmiş ve ağıza doğru hafif inceltilmiş bir keramiğin (Çizim III. 37) benzerini bölgede Kurşunlu Kale ve Şarampol Tepe' de görüyoruz. Yine açık gri hamurlu, dışa çekik, kesik ve hafif dışa çekik ağızlı bir parçanın (Çizim III. 8) benzerlerine bölgede Kurşunlu Kale, Başhöyük, Karahöyük ve İrmelik' te rastlıyoruz. Koyu kahverengi hamurlu ve koyu gri boya bezemeli, dışa çekik, omuzdan itibaren dikleştirilmiş, ağıza doğru kalınlaşmış, kesik ağızlı bir parçanın (Çizim IV. 57) benzerine bölgede Kaleköy-Eskiköy' de rastlıyoruz. Yine aynı hamur ve benzeme örneği gösteren, iyi işçilikli, dışa çekik, ağızda dışa yatık, sanki üçgen bir ağız yapısına sahip olan bir parçanın (Çizim III. 43) hafif benzerine de bölgede Kavganın Höyük'te rastlıyoruz. Yine koyu kahverengi hamurlu ve gri boya bezemeli, içe çekik, boyunlu, boyun kısmında dik bir görünüm kazanan, hafif dışa çekik ağızlı bir keramiğin (Çizim V. 69) benzerine bölgedeki Ladik Höyük'ün Antik Çağ Kaplan içinde rastlıyoruz.

İçe çekik duruşlu, açık gri hamurlu, dışa çekik kalınlaştırılmış ağız yapısına sahip, ağız altında çıkıntılı, büyükçe bir kap parçasının (Çizim IV. 50) benzer profilli bir örneğine bölgede Kavganın Höyük'te rastlıyoruz. Dik profilli, açık kahverengi

hamurlu, ağızda hafif dışa çekilmiş, ağız altında yivli bir keramiğin (Çizim V. 72) bölgede benzerine Dedenin Höyük'te rastlıyoruz. Yine kahverengi hamurlu, ağız altından kalınlaştırılarak dışa hafif çekilmiş bir görünüm kazandırılmış dik formlu bir parçanın (Çizim IV. 62) benzerlerini de bölgede Ertuğrul ve Başhöyük'te görüyoruz.

Höyükte bulduğumuz, ağız kenarında omurga yaparak ağzı içe çekilmiş, dışa çekik bir keramik parçasının (Çizim IV. 56) yakın örneklerini bölgede Çeşmelisebilve Atlantı Karatepe'de görüyoruz. Ağzı dışa doğru dil şeklinde dönüş yapan, yine kahverengi hamur özellikli, Demir Çağ kap formları özelliği gösteren bir diğer keramik parçasının (Çizim IV. 58) yakın örneklerini bölgede Çeşmeli Sebil ve ayrıca Karatepe'de 'görebiliyoruz.

Höyükten çıkan ilk Tunç Çağı keramikleri ile Pisidya Bölgesi keramikleri arasında bazı benzerlikler vardır. Konya Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Sızma İlk Tunç Çağı eserlerinde görülen iç içe ve paralel sığ oluklu hatlarla geometrik bezeme (Çizim I. 1, 6, 10-III. 48), Kuruçay Höyük İlk Tunç Çağı malzemeleriyle benzerlik göstermektedir. Yine bu tür zigzaglı yiv motifli kapların bir benzerine (Çizim I. 6) Beycesultan Erken Bronz Çağı 2. Period kaplarında rastlamaktayız. Anadolu'da oldukça yaygın bir coğrafyada görülen bu tür bezemeyi Batı Anadolu'da Yortan'da' güneyde Mersin Yümüktepe'de de görüyoruz. Müzedeki İlk Tunç Dönemi malzemesinden olan zigzaglı yiv bezemeli testinin bir benzerine de Doğanhisar - Koçaş köyü buluntuları arasında rastlamaktayız.

Höyükte yaptığımız yüzey araştırmaları sonucu elde ettiğimiz İlk Tunç Çağı monokrom keramiklerinin benzerlerine Ilgın-Eldeş Höyük malzemeleri arasında rastlıyoruz. Çizimini yaptığımız keramik parçalarının benzerlerine de büyük oranda Konya'nın Sarayönü, Kadınhanı, Ilgın, Doğanhisar bölgelerindeki höyüklerde tesadüf ediyoruz.

Bu merkezde elde edilen prehistorik keramik parçalan, Erken ve Geç Kalkolitik Çağ ile onu izleyen Tunç Çağı yerleşmesine sahne olan Göller Bölgesi'nde, aynı etnik gruptan olan insanların yarattığı düşünülen kültüre gösterdiği yakınlık bakımından dikkat çekicidir.

196O'lı yıllarda Pisidya Bölgesinde araştırmalar yapan J. Mellaart, Sızma'yı Sultandağ Grubu olarak isimlendirdiği kesimin içinde göstermiştir. Geniş bir alanda varlığı izlenen bu kültür grubu, M.Ö. 2500-2300 yıllan arasında bu bölgelerde kuvvetli bir ticari ilişki, ya da büyük bir ihtimalle politik bir birliğe işaret etmektedir. Eğer gerçekten büyük bir birlik ve ilişki kurulduysa, Sızma da bunun içerisinde olmalıdır.

Hüyükte II. Bin keramiği zayıftır. Konya Ovası'nın II. Bin yerleşimlerinin daha çok büyük höyüklerde yoğunlaştığı bilinmektedir. Konya-İsmil arasında yapılan yüzey araştırmalarında, höyüklerde H. Bin keramiğinin yaygın olmadığı görülmüştür. Özellikle Kayseri ovasında yaygın, nitelikli ve aynı zamanda boyalı çanak-çömleğin, güneye inildikçe, en azından Acemhöyük'ten sonra kesintiye uğ-raması düşündürücüdür. Kızılırmak yayı dışında kalan yakın bölgelerde İmparatorluk Çağı merkezlerinin çok seyrek olarak görülmesi, beklenmeyen bir olgu değildir. Kaldı ki çekirdek Hitit yerleşim bölgesinde bile Hitit merkezlerine sıkça rastlanmaz. Nitekim Hitit "Aşağı Memleketinin küçük bir bölümünde gerçekleştirilen araştırmalardan çok sayıda höyük yerleşiminin yalnızca birinde Hitit keramiği ele geçmiştir

Konya ile Akşehir arasındaki alanda Kalkolitik. İlk Tunç ve Demir Çağlarındaki boyalı keramik zayıflığına, Sızma Höyük'te yaptığımız yüzey araştırmalarında biz de rastladık. Ancak. Konya Arkeoloji Müzesi depolarında bulunan boya bezemeli Demir Çağ kap parçalan, bölgenin en renkli keramiklerini oluşturur. Daha çok krem astarlı olan bu keramikler siyah ve kahverengi paralel şeritler ve dalga bezekleriyle süslenmiştir. Bu tür keramiklerin benzerlerini Batı Anadolu" da aramak gerekmektedir.

Sızma'nın tek renkli Demir Çağı kaplan içinde gri keramikler çoğunluktadır. Bunlar form bakımından Gordion kaplarına benzerlik gösterir.

Kahverengi ve devetüyü renkte değişik formlu kaplan da, bölgenin yaygın olan gri keramiklerine benzerlik gösterir. Yerleşme bu özelliğiyle daha çok Batı-Güneybatı Anadolu ve Orta Anadolu ile ilişkilidir.

Bu malzemeler ve yüzey araştırmasında bulduğumuz seramik parçaları üzerinde yaptığımız çalışmalar neticesinde höyüğün kronolojisini tespit etmek ve bu malzemeleri diğer merkezlerde ele geçen malzemelerle karşılaştırarak Sızma Höyüğü'nün ticari ve sosyal ilişkileri hakkında yorum yapmak mümkün olmuştur.

1-21 sıra nolu malzemeler Eski Tunç Çağı'nı temsil etmektedir.

22 sıra nolu malzeme M. Ö. II. Bin'i temsil etmektedir.

23 sıra nolu malzeme Asur Ticaret Koloni Çağı'nı temsil etmektedir.

24-34 sıra nolu malzemeler Demirçağ'ını temsil etmektedir.

35-38 sıra nolu malzemeler Helenistik Çağ'ı temsil etmektedir.

Bu belgeler doğrultusunda Sızma Höyüğü Eski Tunç Çağı'ndan Roma Çağı'na kadar kesintisiz bir yerleşime sahne olmuştur.

40 ve 41 nolu resimlerde belirtilen buluntular, antik yazarlar ve kitabeler Sızma'ya ismini veren Zizimene Ana Tanrıça kültünün burada yer aldığına işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

Adıbelli, 1998. ADIBELLİ, H., Zizima Antik Kenti (Lisans Tezi), Konya 1988

Akurgal, 1955. AKURGAL, E., Phrygische Kunstr, Ankara 1955

Akurgal, 1961. AKURGAL, E., Die Kunst der Hethiter, München 1961

Akurgal, 1961. AKURGAL, E., Die Kunst Anatoliens, Walter de Gruyter%CO., Berlin, 1961

Akurgal, 1986. AKURGAL, E., "Anadolu Tarihinin oluşmasında Jeomorfolojik Özellikleri Rolü", An. Ar X (1986)

Akurgal, 1988.AKURGAL, E., Anadolu Uygarlıkları, İstanbul 1988

Akurgal, 1989.AKURGAL, E., Anadolu Uygarlıkları, Net Turistik Yayını, Ankara, 1989

Akurgal, 1998. AKURGAL, E., Anadolu Kültür Tarih, Ankara 1998

Akurgal, 1998. AKURGAL, E., Anadolu Kültür Tarihi, TÜBİTAK Yayını, Ankara, 1998

Ardos, 1984. ARDOS, M., Türkiye Ovalarının Jeomorfolojisi, İstanbul 1984

Arık, 1956. ARIK, R. O., Ankara-Konya, Eskişehir-Yazılıkaya Gezileri, Ankara 1956

AS-Anatolian Studies, Journal of the British Institute of Archeology at Ankara

AST-Araştırma Sonuçları Toplantısı

Atalay, 1994. ATALAY, İ., Türkiye Coğrafyası, İzmir 1994

Bachofen, 1992. BACHOFEN, J., Myth, religion, and Mother Right Princeton University Pres, Princeton, 1992

Bahar, 1991. BAHAR, H., İsauran Bölgesi Tarihi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1991

Bahar, Karauğuz, Koçak, 1996. BAHAR-KARAUĞUZ-KOÇAK, Eskiçağ Konya Araştırmaları 1, İstanbul 1996

Banger, 1987. BANGER, N., Karadağ (Sızma-Konya) Çevresinin Jeolojik-Petrografik İncelemesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya 1987

Baring, 1991. BARİNG, A., CASHFORD, J., The Myth of the Goddess Evoluation of an İmage, Penguin Boks, London, 1991

Baştak, 1945. BAŞTAK, N.F., Konya I, Konya 1945

Beal, 1992. BEAL, R.H., "The Location of Cilician Ura", A.S. XVII (1992)

Bekle, Restle, 1984. BELKE, K-M. RESTLE, Galatien und Lykaonien, Wien 1984

Berger, 1985. BERGER, P., The Goddess Obscured: Transformation of the Grain Protectress from Goddess to Saint, Bacon Pres Boston, Massechusetts, 1985

Brixhe, 1979. BRİXHE, C., "The nom de Cybele", Die Sprache, 1979

Burkert, 1979. BURKERT, W., Structure and History in Grek Mythology and Ritual, Unv. Of California Pres, Berkeley Los Angeles and London, 1979

Burkert, 1979. BURKERT, W., Structure and History in Grek Mythology and Ritual, Berkeley and Los Angeles, 1979

Çelgin, 1986. ÇELGİN, G., "Eski Yunan Dininde ve Mitolojisinde ARTEMİS", Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 1986

Çetik, 1985. ÇETİK, A.R., İç Anadolu'nun Vejetasyonu ve Ekolojisi, Konya 1985

Darga, 1986. DARGA, A. M., "Karatepe Azatiwattaya Kalesi'nin Çanak-Çömlek Buluntuları", An. Ar, X (1986)

Dinçol, 1982. DİNÇOL, A.M., "Hititler Öncesinde Anadolu", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, C. I, İstanbul 1982

Dupont, Sommer, 1964. DUPONT-SOMMER and Robert L, La Dese de Hierapolis-Castabala, Paris, 1964

Duru, 1985. DURU, R., “Kuruçay Höyüğü Kazıları 1981 Çalışma Raporu”, An. Ar IX (1985)

Fakıoğlu, 1989. FAKIOĞLU, Ö., (Konya) Civarının Jeoloji İncelemesi (Lisans Tezi), Konya 1989

Frazer, 1991. FRAZER, G, Altın Dal Dininin ve Folklorun Kökleri, C. I, Payel Yayınları, İstanbul, 1991

French, 1981. FRENCH, D., Roman Roads and Milestones of Asia Minor, Oxford 1981

Garstang, 1953. GARSTANG, J., Prehistoric Mersin, London 1953

Garstang, Gourney, 1958. GARSTANG, J-O. R. GURNEY, The Geography of the Hittite Empire, London 1958

Grimal, 1997. GRİMAL, P., Mitoloji Sözlüğü, Yunan ve Roma, Sosyal Yayınları, İstanbul 1997

Guneri, 1987. GUNERİ, S., “Orta Anadolu Höyükleri, 1986”, AST. V-II (1987)

Hanfmann, 1983. HANFMANN, G.M.A., W.E., Sardis from Prehistoric to roman Times: results of the archaelogical Exploration of Sardis, 1983

Heredotos Historia, Heredot Tarihi (Çev: Müntekim Ökmen), İstanbul 1983

Heredotus, 1974. The Histories, Penguin Classsics, Harnondsworth, 1974

Işık, 1999. IŞIK, F., Doğa Ana Kubaba, Suna-İnanç Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya, 1999

Işık, 1999. IŞIK, F., Doğa Ana Kubabe Tanrıçaların Buluşması, İstanbul 1999

İzbırak, 1973. İZBIRAK, R. Türkiye I, İstanbul 1973

Kamil, 1982. KAMİL, T, Yortan Cemetery in the Early Bronze Age of Western Anatolia, Oxford 1982

Konya Mıntıkası 1940, Konya'nın İktisadi Bünyesine Bir Bakış (Konya Mıntıkası Ticaret Müdürlüğü), İstanbul, 1940

Lloyd, 1997. LLOYD, S. Türkiye'nin Tarihi (Çev: Ender Varinlioğlu), Ankara 1997

Llyod, Mellaart, 1962. LLOYD, S.-J. MELLAART, Beycesultan I, The Chalcolitic and Early Bronz Age Levels, London 1962

Mellaart, 1958. MELLAART, J., "Second Milennium Pottery from the Konya Plain and Neighbourhood", Belleten, XXII/87, 1958

Mellaart, 1965. MELLAART, J., Earliest Civilizations of the Near East, Thames&Hudson, London, 1965

Mellaart, 1994. MELLAART, J., "Iron Age Pottery From Southern Anatolia", Belleten, XIX/74, 1994

Mikami, Omura, 1987. MİKAMİ, T.-S. OMURA, "1986 Kırşehir İli Sınırları İçinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", ASTV/II, 1987

Nauman, 1983. NAUMAN, F, Die İkonographie der Kybele in der Phrygischen und der Griechischen Kunst, İstanbuler Mitteilungen, Tübingen 1983

Ovidius, 1994. OVİDİUS, Dönüşümler, (Çev: İsmet Zeki Eyüboğlu), Payel Yayınları, İstanbul, 1994

ÖZ, F., "Ana Tanrıça'nın Değişen Bedeni", Varlık, 1074, Mart: 27-29, İstanbul

Özsait, 1977. ÖZSAİT, M., "Pisidya Bölgesinde Yeni Prehistorik İskan Yerleri (I), An. Ar IV-V, 1977

Özsait, 1987. ÖZSAİT, "1985 ve 1986 Yılı Yalvaç Çevresi Tarih Öncesi Araştırmaları" AST V/II, 1987

Özsait, 1989. ÖZSAİT, "Pisidya Bölgesinde Yeni Prehistorik İskan Yerleri (IV)", 1989

Robinson, 1927. ROBİNSON, "The Discoveries of Prehistoric Site at Sızma", AJA. 31 1927

Roller, 1983. ROLLER, L, “The Legend of Midas”, Classical Antiquity, 1983

Roller, 1999. ROLLER, L, Ana Tanrıçanın İzinde Anadolu Kybel Kültürü, California 1999

Sams, 1982. SAMS, G.K., The Phyrygian Painted Pottery, of Early Iron Age Gordion and its Anatolian Setting Published on demand by University Microfilms İnternational Ann, London, 1982

Seeher, 1987. SEEHER, J., “Antalya Yakınlarında Karain Mağarasındaki Kalkolitik Çağ Buluntuları”, AST. V/II, 1987

Strabon, 1987. Strabon, Geographica, Antik Anadolu Coğrafyası (XII-XIII-XIV), (Çev: Adnan Pekman), İstanbul 1987

Strabon, 1917. STRABON, Geographika, Çev: H.L.Jones (Loeb), London, 1917

Taşlıkçıoğlu, 1954. TAŞLIKÇIOĞLU, Z., Tanrı Apollon ve Anadolu ile Münasebeti, İstanbul 1954

Temur, 1997. TEMUR, S., Metalik Maden Yatakları, Konya 1997

Umar, 1999. UMAR, B., İlkçağda Türkiye Halkı, İstanbul, 1999

Wermaseren, 1966. WERMASEREN, M.J., The Legend of Attis in greek and Roman Art, Leiden, 1966

Wermaseren, 1997. WERMASEREN, J., Cybele and Attis, (Çev: A.M.H. Lemmers), Thames&Hudson, London, 1997

Xenophon, 1974. Xenophon Anabasis, Anabasis (Onbinlerin Dönüşü), (Çev: Tanju Gökçü), İstanbul 1974

Zenginbaş, 2000. ZENGİNBAŞ, M., Sızma Höyüğü (Lisans Tezi), Konya 2000

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Höyük'te bulunan maden curufu.

Resim 2: Sızma Kasabası genel görünüş.

Resim 3: Sızma Kasabası genel görünüş.

Resim 4: Sızma Kasabası genel görünüş.

Resim 5: Sızma Kasabası genel görünüş.

Resim 6: Sızma Kasabası batıdan genel görünüş.

Resim 7: Sızma Kasabası doğudan genel görünüş.

Resim 8: Sızma Kasabası kuzeyden genel görünüş.

Resim 9: Sızma Kasabası kuzeyden genel görünüş.

Resim 10: Sızma Kasabası Çamyatır tepesi

Resim 11: Sızma Kasabası genel görünüş.

Resim 12: Sızma Höyüğü kesit.

Resim 13: Sızma Höyüğü kesit.

Resim 14: Köy odası Kybele kabartması.

Resim 15: Köy odası Kybele kabartması

Resim 16: Höyükte ele geçen mezar steli.

Resim 16-1:

Resim 17: Köy odası Kybele kabartması.

Resim 18: Sızma Höyük kesit.

Resim 19: Sızma Höyük kesit.

Resim 20: Sızma Kasabası genel görünüş.

Resim 21: Sızma Kasabası genel görünüş.

Resim 22: Sızma Kasabası genel görünüş.

Resim 22-1:

Resim 23: Çatalhöyük oturan kadın heykelciği.

Resim 24: Çatalhöyük ikiz tanrıça heykelciği.

Resim 25: İki tanrıça ve çocuk heykelciği.

Resim 26: Hacılar. Çocuklu ana tanrıça heykelciği.

Resim 27: Boğazköy. Kucağında çocuk ile tanrı ana. (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Resim 28: Göğün fırtına tanrısı ve eşi. (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Resim 29: Kargamış. Tanrı kadın Kubaba kabartması. (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Resim 30: Kargamış. Tanrı kadın Kubaba. (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Resim 31: Gordion. Kybele kabartması. (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Resim 32: Boğazköy. Tanrıça Kybele heykeli. (Anadolu Medeniyetleri Müzesi)

Resim 33: Eskişehir Yazılıkaya Anıtı.

Resim 34: Attis'in ölümü.

Resim 35: Kybele kabartması.

Resim 36: Taşöz adası. Kybele kabartması.

Resim 37: Oturan Kybele.

Resim 38: Oturan tanrıça heykeli.

Resim 39: Çatalhöyük. Oturan tanrıça heykeli.

Resim 40: Köy odası Kybele kabartması.

Resim 41: Köy odası Kybele kabartması.

Resim 42: Köy odası Kybele kabartması.

RESİMLER

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5

Resim 6

Resim 7

Resim 8

Resim 9

Resim 10

Resim 11

Resim 12

Resim 13

Resim 14

Resim 15

Resim 16

Resim 17

Resim 18

Resim 19

Resim 20

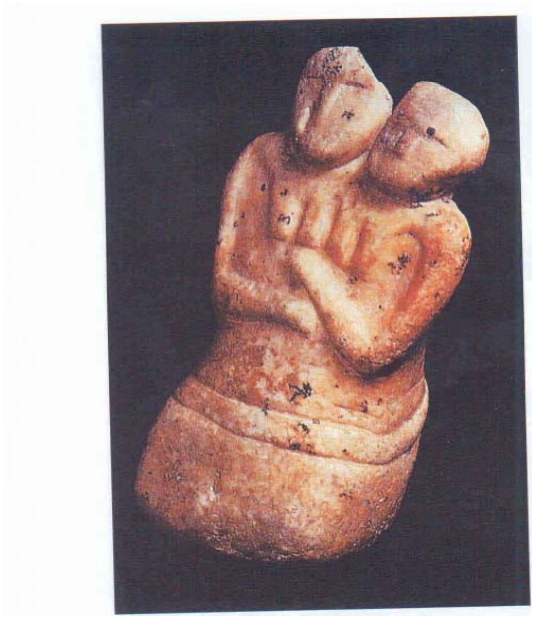

Resim 21

Resim 22

Resim 23

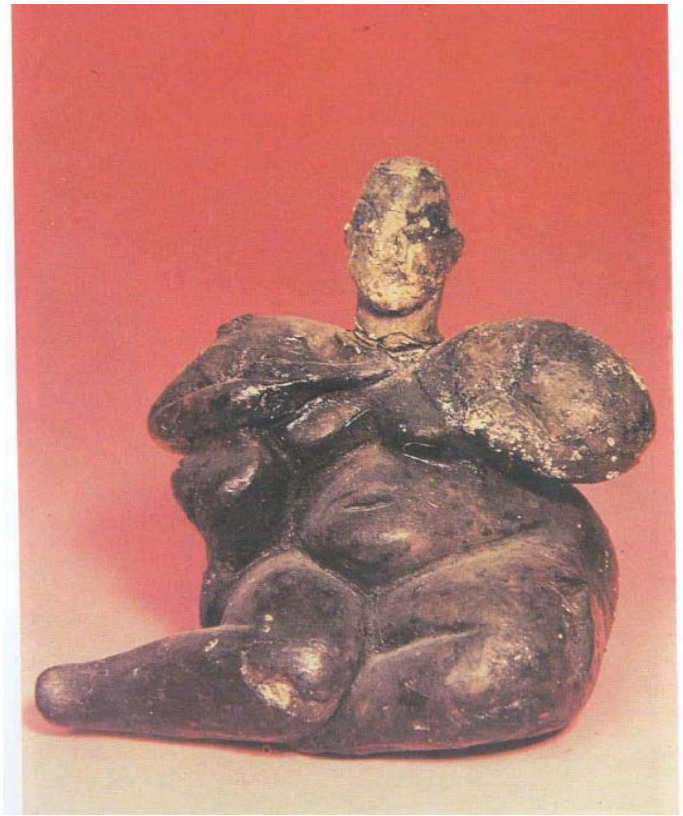
İkiz Tanrıça heykelciliği
Mermer İ.Ö. 6. binyıl ilk yarısı

Resim 24

İki Tanrıça ve çocuk heykelciği Fildişi
Yak. İ.Ö. 1300

Resim 25

Çocuklu ana tanrıça heykelciği pişmiş toprak, İ.Ö. 6. bin yıl ortaları

Resim 26

Kucağında çocuk ile Tanrı Ana, Altın Takı İ.Ö. 14-13. yüzyıl

Resim 27

Göğün Fırtına Tanrısı ve eşi, İ.Ö. 1050-850

Resim 28

Tanrı Kadın Kubaba kabartması, Bazalt
İ.Ö. 850-750

Resim 29

Tanrı Kadın Kubaba, Bazalt, İ. Ö. 850-750

Resim 30

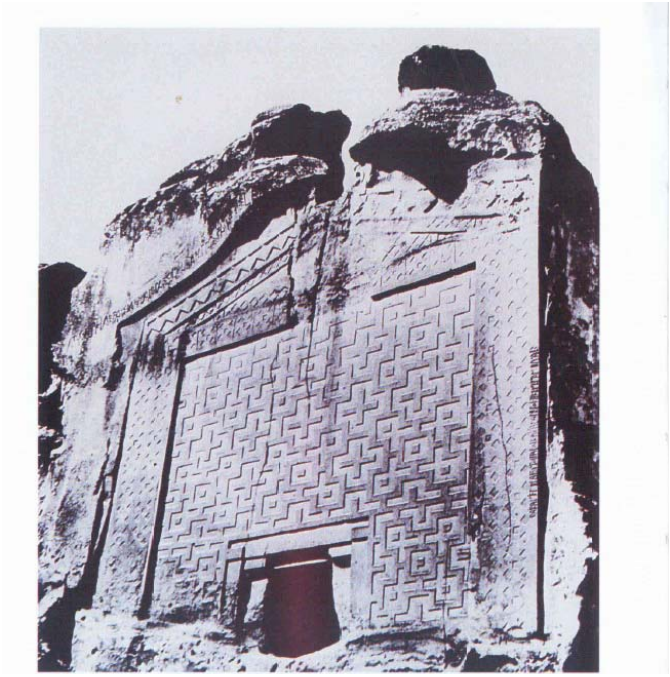
Kybele kabartması, Frig taş, İ.Ö. 6. yüzyıl ikinci yarısı

Resim 31

Tanrıça Kybele heykeli, taş, İ.Ö. 6. yüzyıl ortaları

Resim 32

Yazılıkaya anıtı, 6. yüzyıl

Resim 33

Attis'in ölümü, mermer kabartma, İ.Ö. 2-1. yüzyıllar

Resim 34

Kybele, aslanlarının çektiği arabasında. Gümüş tabak, Roma Dönemi

Resim 35

Kybele başında hilal ve aslanları ile tahta. İki Tanrıça arasında Taşoz adası Yunan dönemi

Resim 36

Kybele kucağında aslanı tahtta oturuyor. İ.Ö. 4. yüzyıl

Resim 37

Resim 38

Resim 39

Resim 40

Resim 41

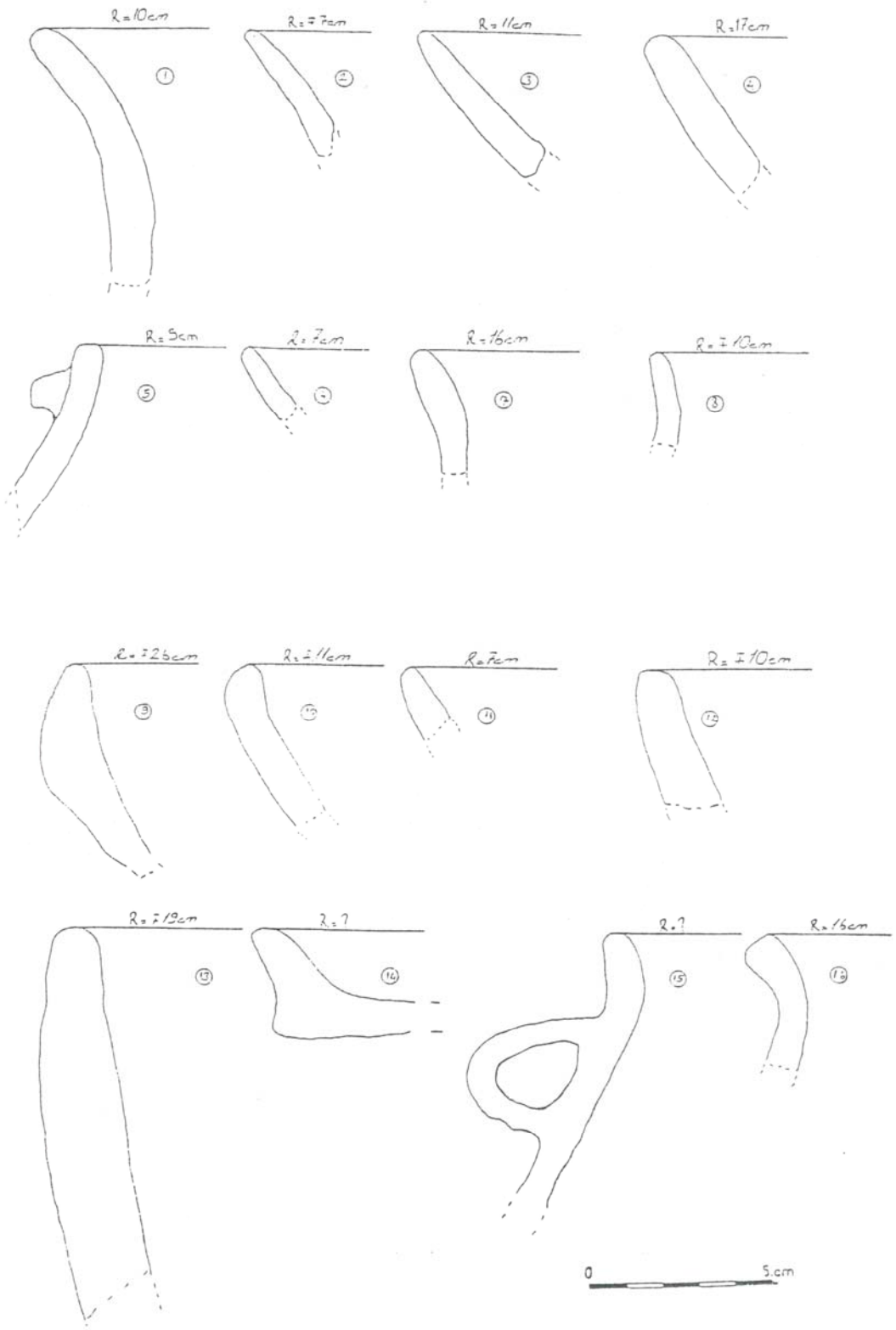

Resim 42

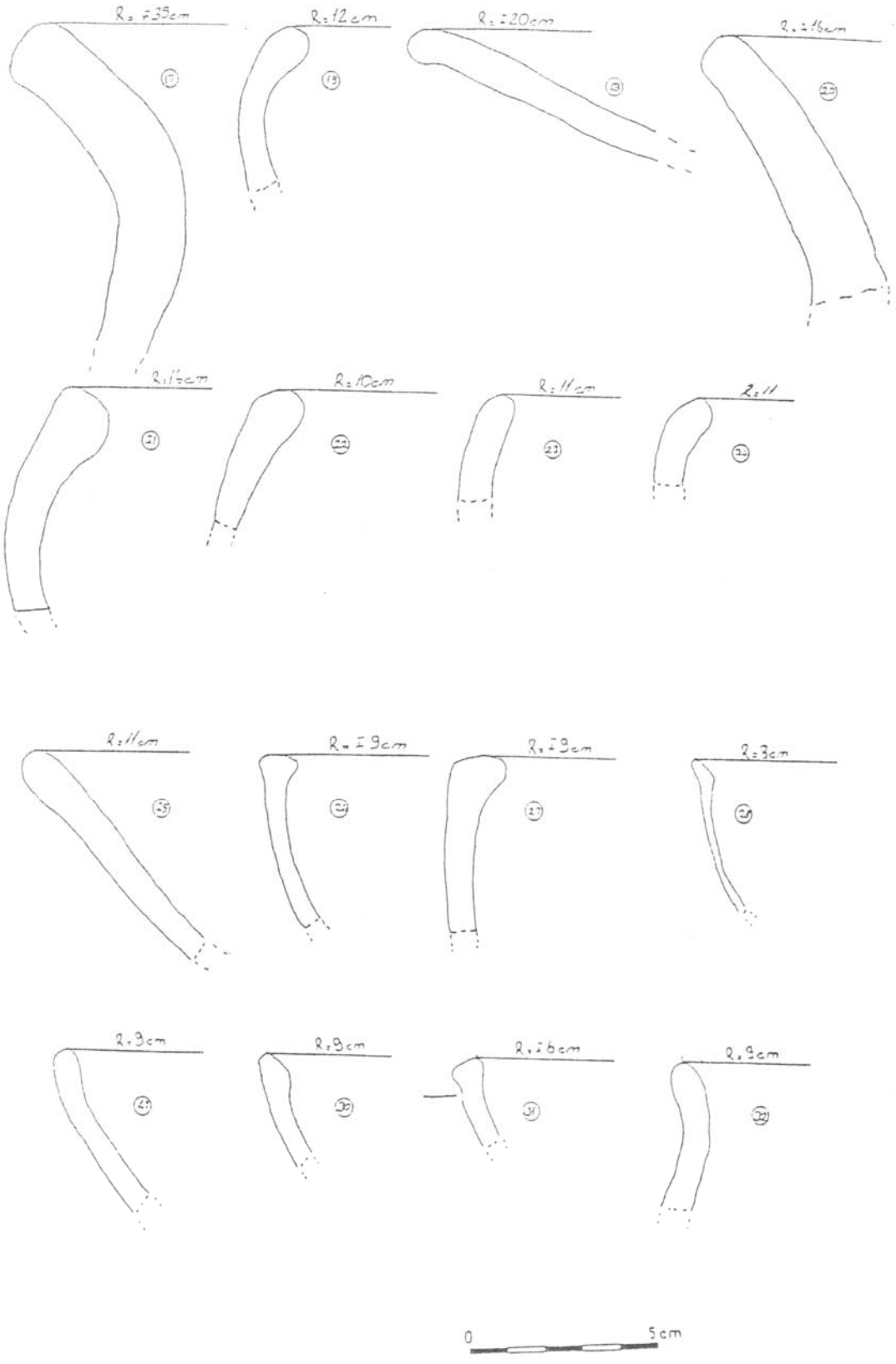

Resim 43

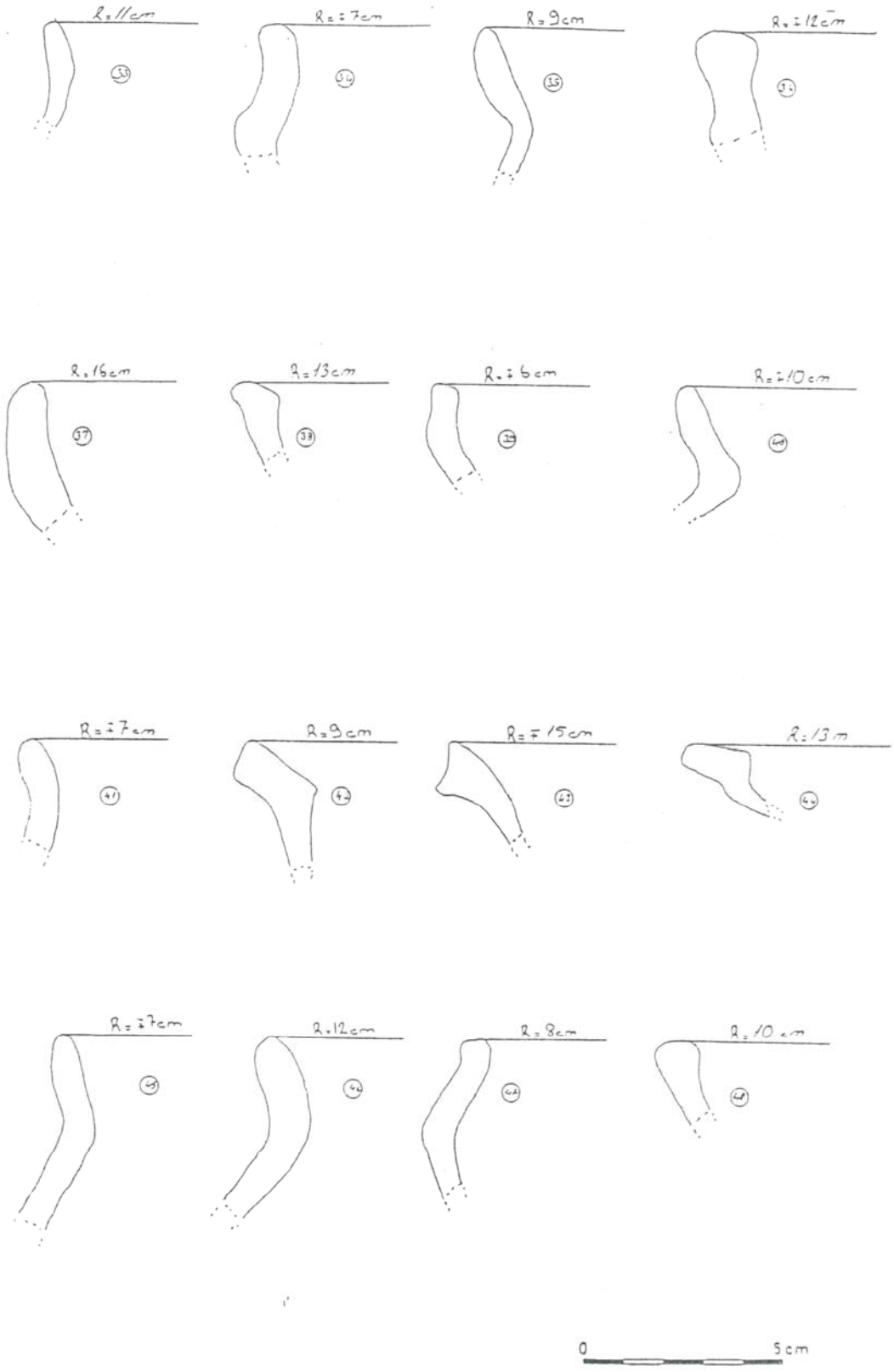
ÇİZİMLER

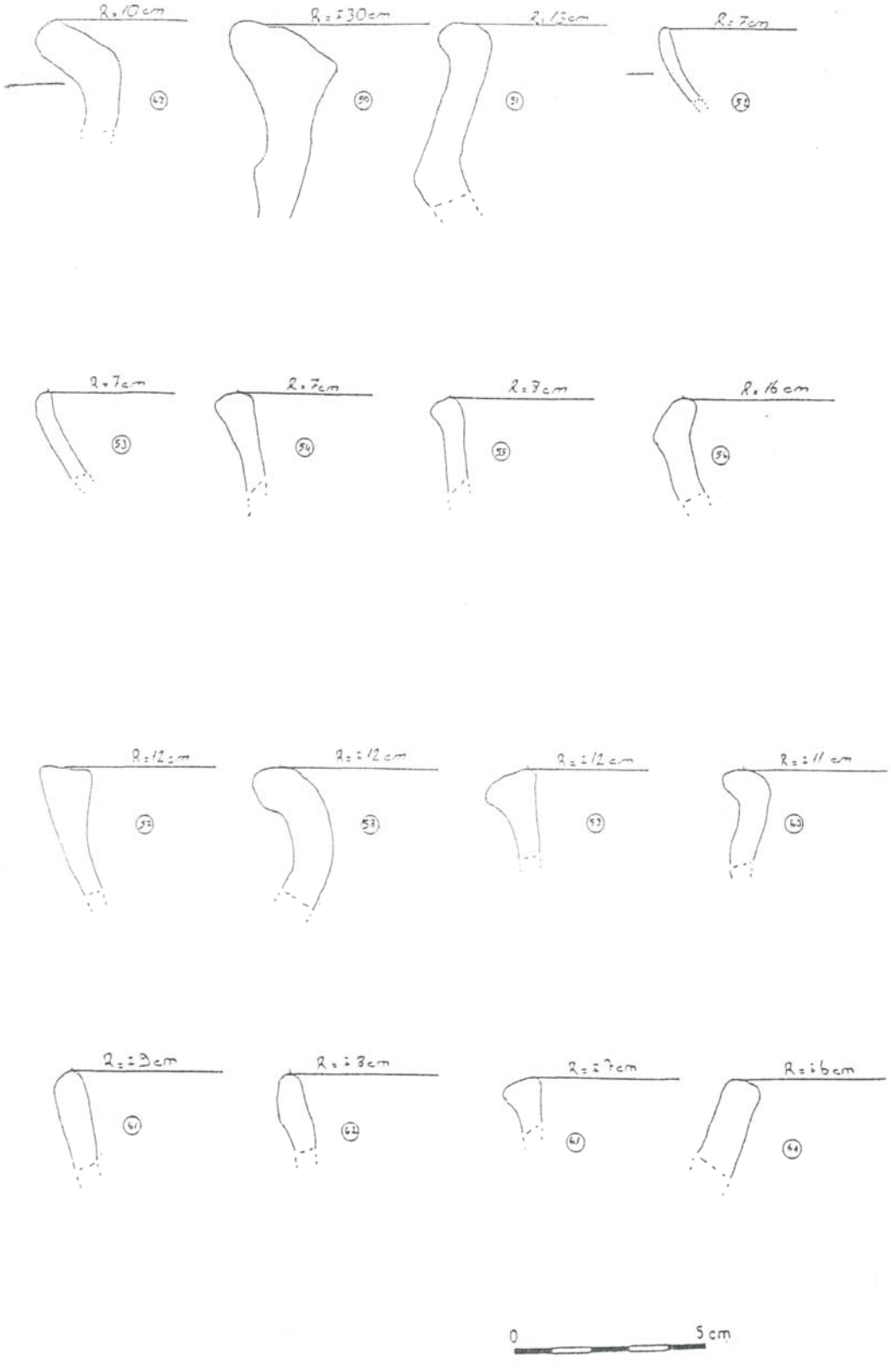

Çizim I

R=35cm
17
R=12cm
18
R=20cm
19
R=15cm
20
R=11cm
21
R=10cm
22
R=11cm
23
R=11
24
R=11cm
25
R=9cm
26
R=9cm
27
R=8cm
28
R=9cm
29
R=9cm
30
R=8cm
31
R=9cm
32
0
5cm

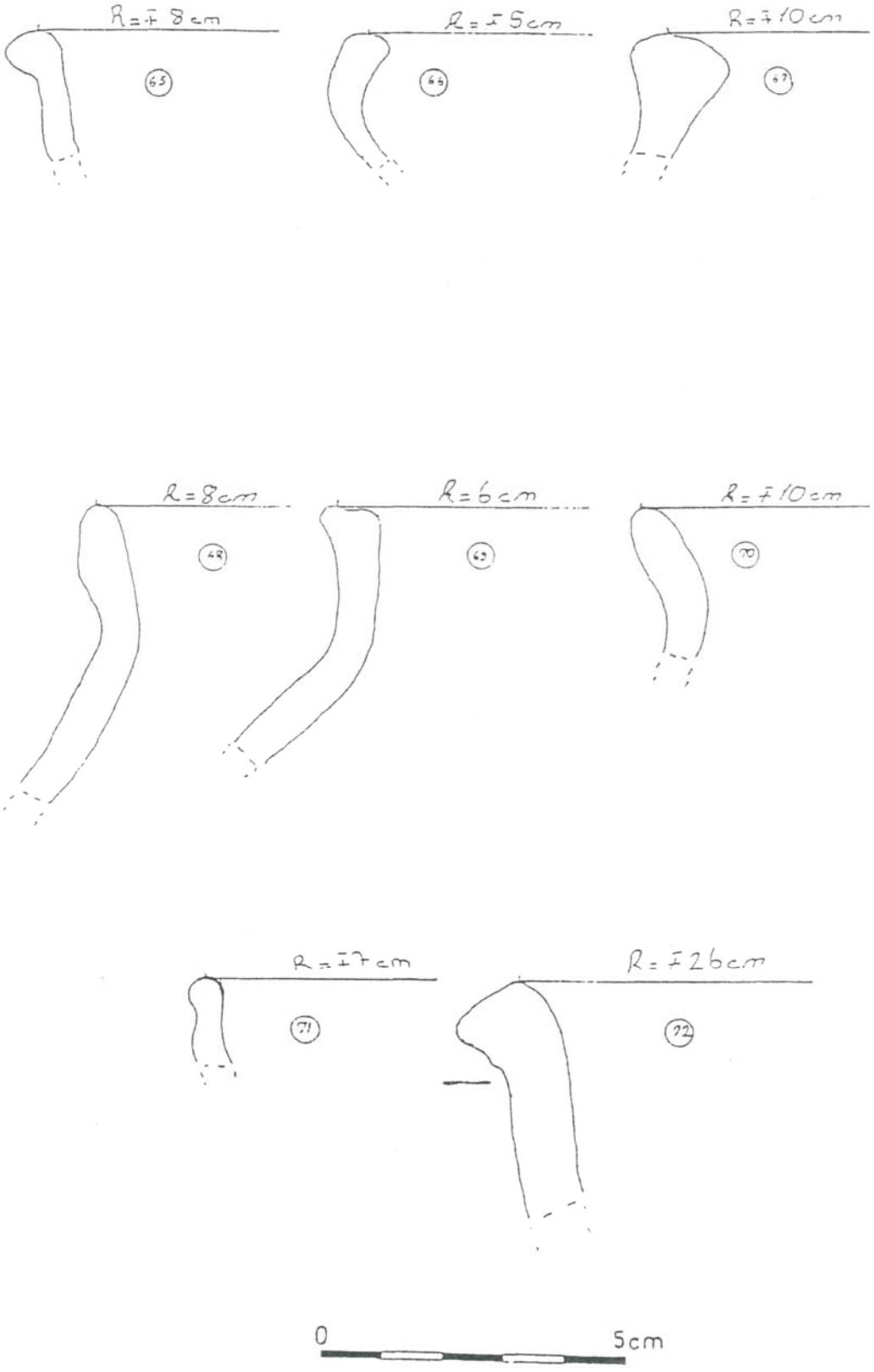
Çizim II

R=11cm
R=7cm
R=9cm
R=12cm
R=16cm
R=13cm
R=6cm
R=10cm
R=7cm
R=9cm
R=15cm
R=13cm
R=7cm
R=12cm
R=8cm
R=10cm
0
5cm

Çizim III

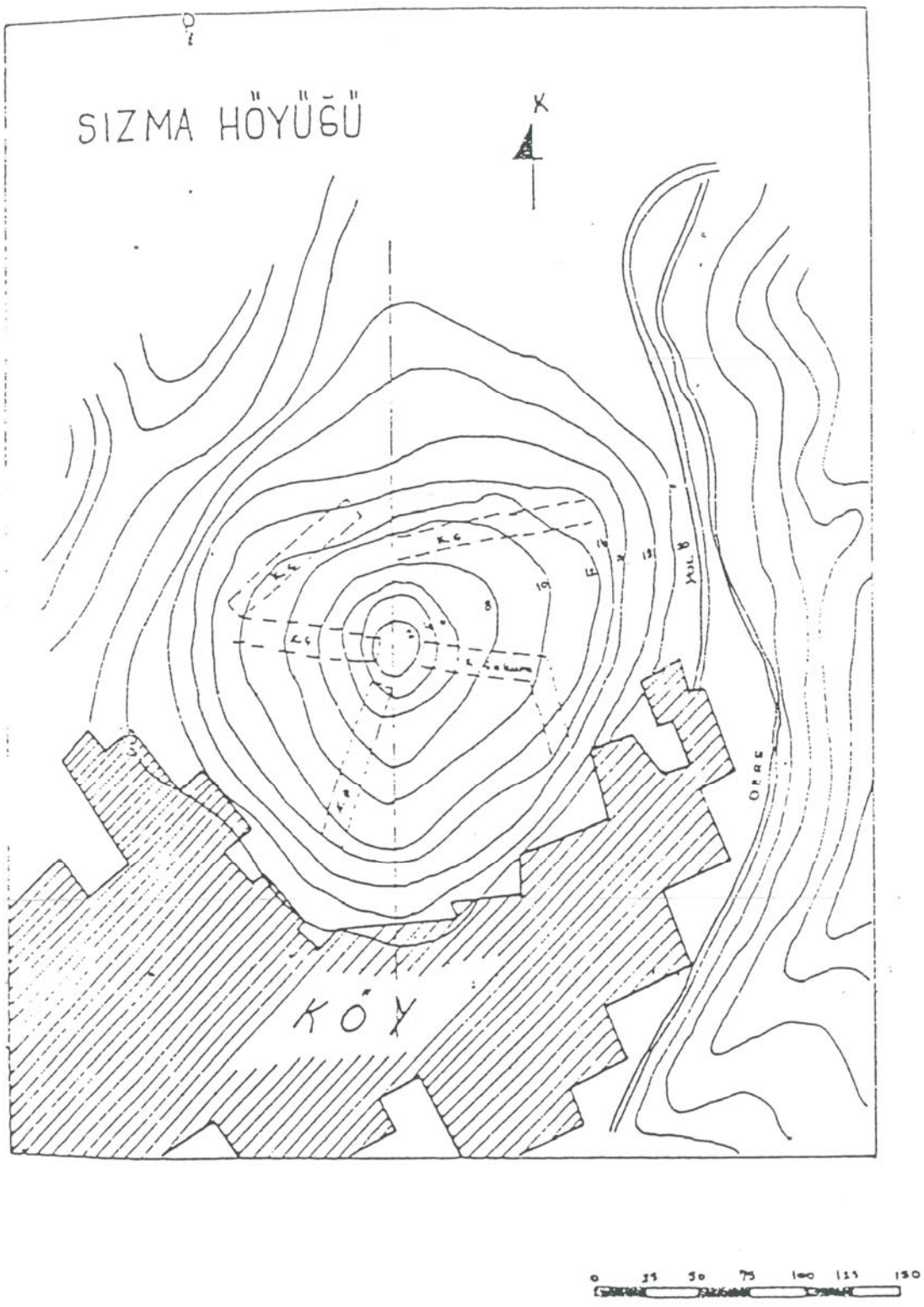

R=10cm
47
R=±30cm
50
R=12cm
51
R=7cm
49
R=7cm
53
R=7cm
54
R=8cm
55
R=16cm
56
R=12cm
52
R=±12cm
57
R=±12cm
63
R=11cm
61
R=±8cm
62
R=±7cm
60
R=±6cm
64
0
5cm

Çizim IV

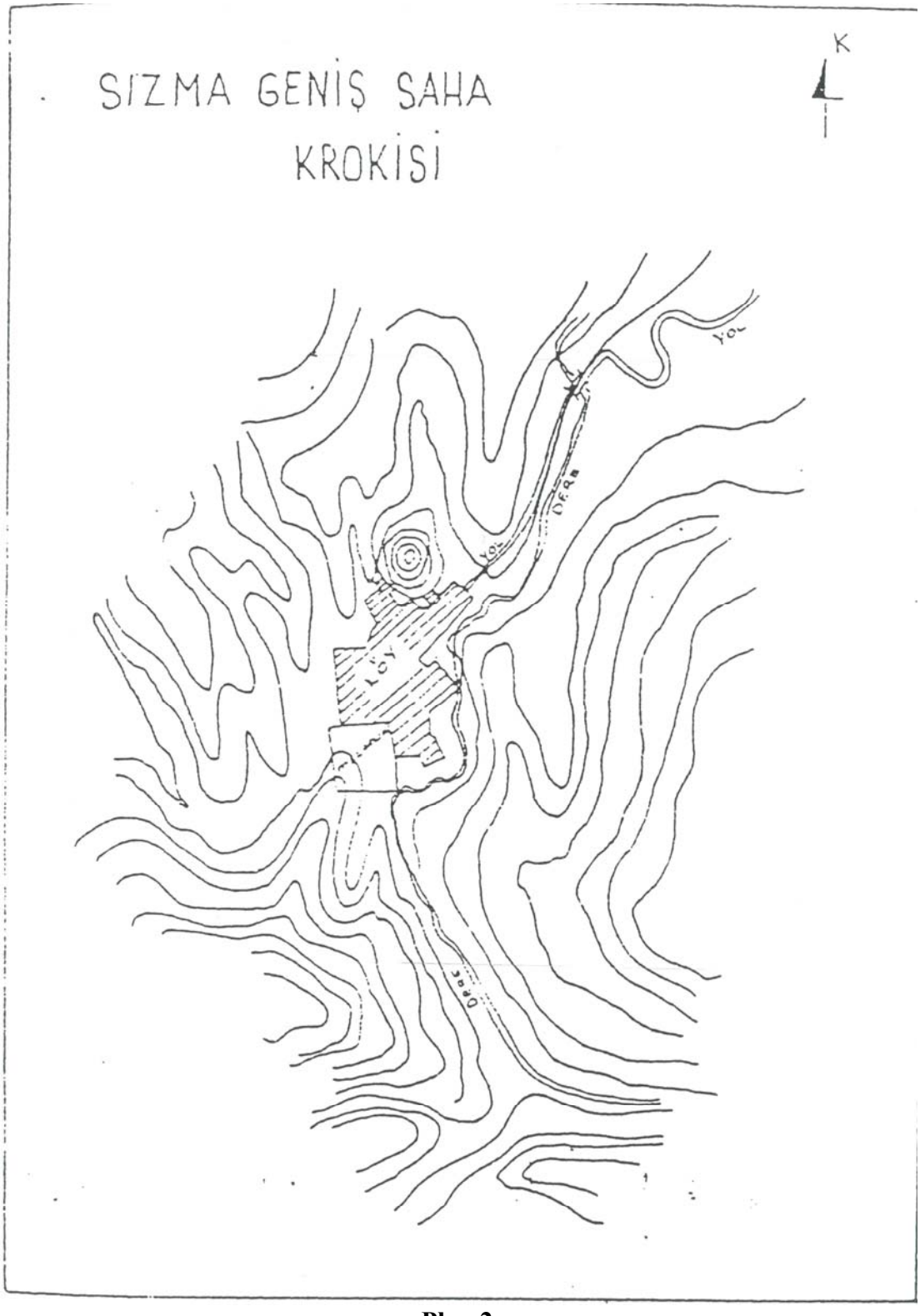

R=± 8cm
65
R=± 5cm
66
R=± 10cm
67
R=8cm
68
R=6cm
69
R=± 10cm
70
R=±7cm
71
R=±26cm
72
0
5cm

Çizim V

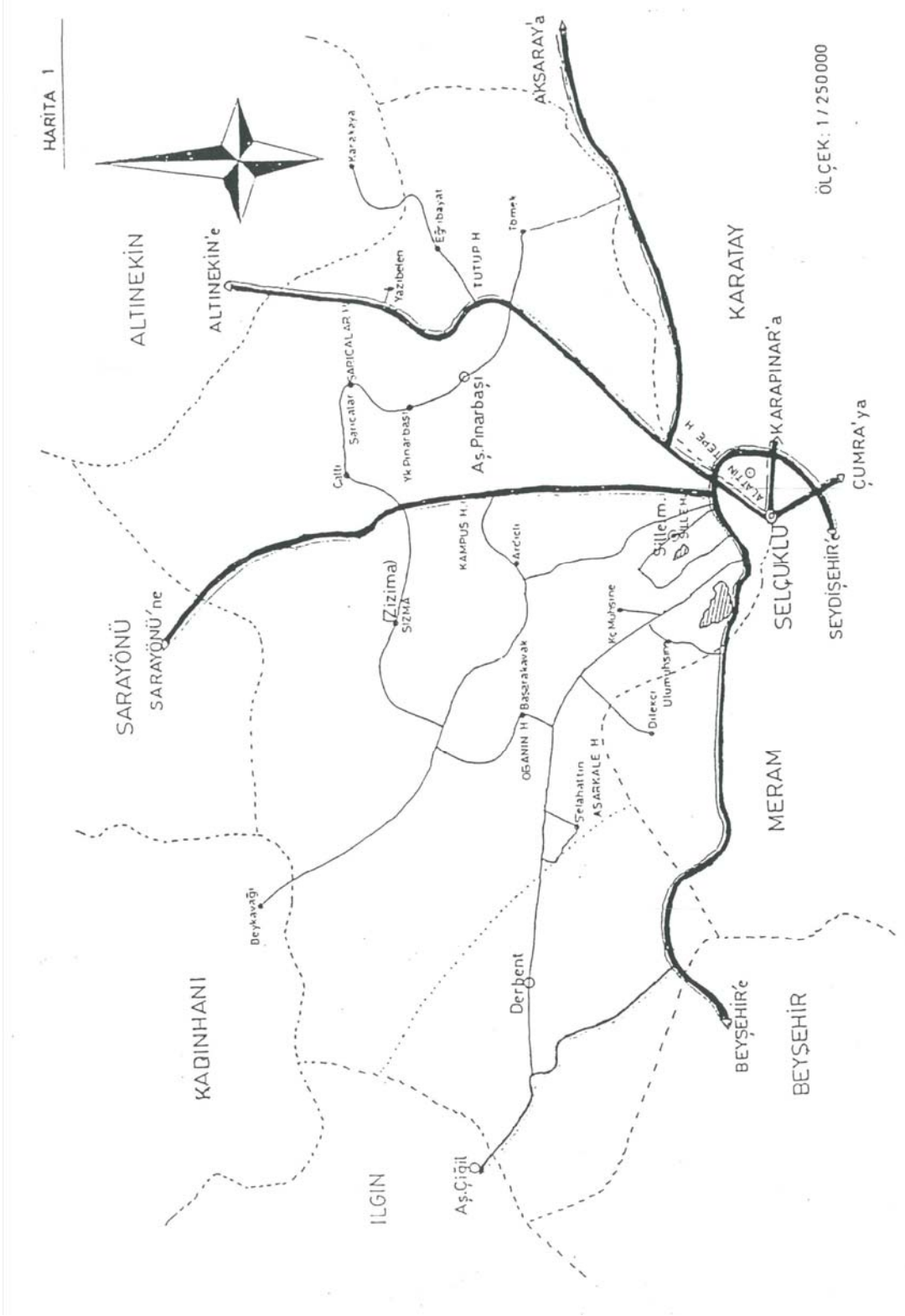
PLANLAR

Plan 1

Plan 2

HARİTA

Harita 1